

В. М. Корпусова

ФЕНОМЕН В. П. ПЕТРОВА: ТВОРЧИСТЬ І ДОЛЯ

Робота аналізує, як у часовій перспективі усвідомлювався та досліджувався феномен В. П. Петрова — видатного українського мислителя, вченого, письменника ХХ ст. Стисло висвітлюється весь спектр його життя і творчості: наукові та художні твори, життєпис, портрет, світогляд, науково-організаційна, педагогічна діяльність, епістолярна спадщина, документи, спогади, його робота за часів Другої світової війни. Друкуються три важливі документи.

Ключові слова: Віктор Платонович Петров, В. Домонтович, Україна, гуманітарна наука, художня література, історіографія, розвідник, Друга світова війна.

В історії європейської інтелектуальної гуманітаристики ХХ ст. особливе місце посідає Віктор Платонович Петров (1894—1969; псевдо — В. Домонтович, Віктор Бер та інші) — український мислитель, видатний український вчений, талановитий письменник, доктор філологічних наук, професор, педагог, організатор, керівник академічних інституцій, редактор і видавець літературних і наукових журналів, розвідник (служив у зовнішній розвідці СРСР часів Другої світової війни і повоєнних п'яти років). Саме розвідницька діяльність В. П. Петрова спричинила контрверсійні оцінки щодо нього, які існують і дотепер. У 1949 р. їх влучно сформулювала Докія Гуменна: «*Чи є в Петрова запорізький дух? Чи людина це великих діл і принципів, — чи це те болото, з якого не може витягнути ноги Україна?*» (цит. за: Брюховецький 2013, с. 2). Відповідь на це питання досі залишається відкритою.

Життя й творча діяльність В. П. Петрова проходили в складних умовах СРСР — відсутності свободи особистості та творчих пошуків, соціаль-



В. П. Петров, 1930—40-і роки (Приватний архів автора)

ного терору і заангажованості ідеології тоталітаризму. Наукову діяльність В. П. Петров почав з часів навчання в університеті у 1919 р. і продовжував її в системі української академічної науки до мобілізації в діючу армію в кінці 1941 р. Але найбільш плідними для нього стали наукові роботи 1940-х рр. в умовах відносної свободи в американській зоні окупації Німеччини. В особі В. П. Петрова (Домонтовича) українські еміграційні вчені бачили, за словами Ю. В. Шевельова (Шереха), «*справді найвизначнішого вченого і письменника нашого часу*», який «*був однією з найбільших, якщо не найбільшою інтелектуальною постаттю серед української еміграції, один із дуже небагатьох, хто міг сказати своє слово в розвитку світової думки*» (Шерех 1998а,

с. 115). І. Розгін уточнив, що «лише В. П. Петров у своїх працях піднявся на рівень кращих європейських філософів-природників у трактуванні ідеалістичних проблем, тобто у боротьбі з сучасним матеріалізмом» (Білокінь 1992, с. 12—13). В. П. Петров (Домонтович), інтегрований в європейську культуру і науку, мислив категоріями модерної філософії XX ст., пов'язаною з квантовою фізикою. Він був одним із тих, хто створював цю філософію, тоді як більшість наукового загалу оперувала категоріями філософії XVIII—XIX ст., пов'язаною з класичною фізикою. Ю. В. Шевельов (Шерех), який найкраще з усіх на той час розумів творчість В. П. Петрова, зазначив, що він опереджав свій час, його твори були «писані не для сучасників», і припускав, що їх автор втілював в собі прообраз вченого майбутнього (Шерех 1998а, с. 118). В Україні другої половини XX ст., за умов поглиблення диференціації наук, В. П. Петрова вважали лише вченим широкого наукового профілю, або істориком в широкому розумінні цього слова, ученим-універсалом. Спектром різних гуманітарних дисциплін, якими В. П. Петров вирішував основні проблеми, вчений володів фахово. При потребі він застосовував з цією метою дисципліни поза межами гуманітаристики, як це сталося при дослідженні проблеми «Сучасний образ світу. Криза класичної фізики»: щоб не бути дилетантом, він спеціально вивчав фізику (Шерех 1998а, с. 117). Випробування часом підтвердило припущення Ю. В. Шевельова (Шереха) щодо В. П. Петрова як вченого майбутнього. Минуло понад півстоліття, як пішов з життя Віктор Платонович Петров, а його творчість досі досягнута фрагментарно.

Метою цієї роботи є дослідження феномену В. П. Петрова в контексті історії досягнення його інтелектуальної спадщини і долі, визначенню причин їх фрагментарного дослідження. Позаяк обсяг статті не дозволяє детально всебічно розглянути цю тему, стисло зупинимося на основних етапах його історіографії з акцентом на деяких моментах і на публікації важливих документів.

Діяльність В. П. Петрова від 1919 р. й до кінця його життя, за вимушеним виключенням кінця 1941 — кінця 1956 рр., була пов'язана з Академією наук України, зокрема, з Інститутом археології (1933—1969 рр.). Навіть у період розвідницької діяльності за складних і небезпечних умов він продовжував плідно працювати в царині української науки і культури. Проте в повоєнній Україні науковий доробок В. П. Петрова був недооцінений, мало знаний. Наукові праці вченого, опубліковані впродовж 1920—30-х рр. у виданнях УАН / ВУАН, були малодоступні через репресивну політику радянської влади щодо України. Через «залізну завісу» невідомим зоставався його творчий доробок 1940-х рр. До того ж, наукові концепції В. П. Петрова не залишили сліду в науковій спільноті української еміграції в американській зоні окупації Німеччини і не поширилися за її межі внаслідок несприятливих

умов життя в розгромленій Німеччині, не сприяння американських органів влади публікації книжкових видань емігрантів, браку в емігрантів коштів, друкарень і внутрішньої боротьби політиків різних партій (Шевельов 2001, с. 32, 59). Від повернення у Київ у грудні 1956 р. до захисту дисертації у 1966 р., В. П. Петров сприймався повоєнною генерацією науковців тільки як археолог і мовознавець. Про його довоєнні здобутки в галузі літературознавства, етнографії й фольклористики та про художні твори знали лише вчені довоєнної генерації, але вони мовчали із зрозумілих причин, а твори В. П. Петрова з цих дисциплін не стояли на полицях бібліотек. Зовсім небагатьом із тих молодих науковців, кому Віктор Платонович довіряв, він відкривався як письменник, розказував про українську літературу «розстріляного відродження» та давав читати єдиний, який на той час був у нього, свій художній твір «Доктор Серафікус».

У ті часи життя В. П. Петрова, як і всіх громадян СРСР, проходило в умовах загальної атмосфери секретності. Бо тоді навіть архів відділу кадрів будь-якої установи, у тому числі Інституту археології, був засекречений. До загальної секретності додавався незрозумілий науковий статус В. П. Петрова та невідомий, тому загадковий, зміст його розвідницької діяльності, про який поширювалися чутки. Незрозумілим було також перебування В. П. Петрова в повоєнній Німеччині, його повернення в Москву, а не в Київ. Все це призвело до контроверсійного ставлення до В. П. Петрова науковців, залежно від моделі їх мислення. Одні сприймали його як порядну людину, яка воювала проти нацистської Німеччини, інші — як таємного агента НКВС, ще інші вважали за потрібне уникати цього питання. Таке ставлення до В. П. Петрова в контексті парадигми науки середини XX ст., авторитарного стилю керівництва наукою, який позбавляв вчених свободи вибору й свободи наукової творчості, відобразилося на оцінці наукового доробку вченого. Велику роль в ній мала також площина мислення дослідника.

В. П. Петров, як вчений, у 1940-і рр. вийшов на високий інтегрально-теоретичний рівень наукових досліджень. Особливу увагу він приділяв методології, теорії, методу і методиці досліджень. Проте площина мислення науковця, яка відрізнялася від мислення його колег, часто обумовлювала неймовірність та несприйняття його ідей. Вченого не розуміли й не сприймали як науковці української еміграції в Німеччині, так і вчені України. В еміграції його «шанували, але не розуміли», за свідченням Ю. В. Шевельова (Шереха), який припускав, що твори В. П. Петрова «містять у собі зародки майбутнього, що їх ми ще не можемо сприйняти?» (Шерех 1998а, с. 118—119). Прикладом несприйняття концепту В. П. Петрова вченими української еміграції є його доповідь про назви українських річок, зроблена на науковій сесії в Фюссені в Баварських Альпах у 1946 р. Доповідь викликала

смішки в слухачів, вона здалася їм фантастичною. Але доповідач *«нічого не заперечив, — він ніколи не сперечався з людьми, чие мислення відбувалося в іншій площині, ніж його, але він зберіг почуття своєї правоти: бо таке тлумачення, яке він давав, вкладалося в норми його проблематики, дарма що воно не вкладалося в методи мовознавства»* (Шерех 1998а, с. 118). Тоді нісенітницею здавалися думки В. П. Петрова про австро-баварсько-українське окання в протилежність російсько-пруському аканню. Але згодом, за згадкою Ю. В. Шевельова (Шереха), після виступу А. Ваяна з теорією російського акання як продовження праслов'янського стану ставлення до концепту В. П. Петрова вже не здавалося нісенітницею. Вказаний мовознавчий концепт В. П. Петрова суголосний антропологічним ознакам, за якими, як вважав французький антрополог Ж. Денікер, українці належать до динарської (адриатичної), або ядранської раси, еднаючись також із альпійсько-судетськими племенами. Знадобилося понад півсторіччя, щоб заснований на мовознавчих матеріалах концепт В. П. Петрова про австро-баварсько-українське окання, як окремий прадавній етап мовноетнічного розвитку, котрий характеризує стародавню спорідненість української мови з приальпійським діалектом німецької, отримав історико-географічну конкретизацію. Часово-просторова конкретність концепту В. П. Петрова підтвердилася археологічними матеріалами періоду великого розселення слов'ян середини V—VII ст. (Абашина та ін. 2012, с. 186—190). Згідно з археологічними даними, починаючи з другої половини VI ст., склавини почали розселятися в Приальпійському регіоні, зокрема, на теренах сучасного півдня Австрії, де залишили карантанську археологічну культуру. В давньоруських літописах слов'яни Приальпійської зони відомі як хорутани. Їх міграція на землю баварів відбулася у VII ст.

В Україні у 1950—60-ті рр. науковці також не розуміли і не сприймали теорії В. П. Петрова. Він не знайшов підтримки своєї концепції з гідронімії та з балто-слов'янських студій серед науковців-мовознавців Української онوماстичної комісії при Відділі суспільних наук АН УРСР, в роботі якої він брав участь з часів її заснування у 1960 р. (Стрижак 1999, с. 23).

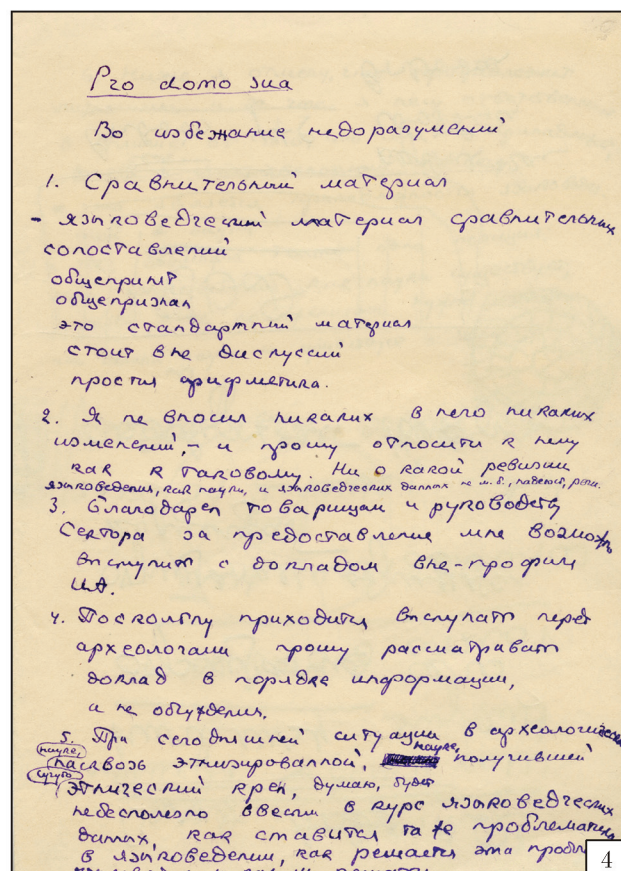
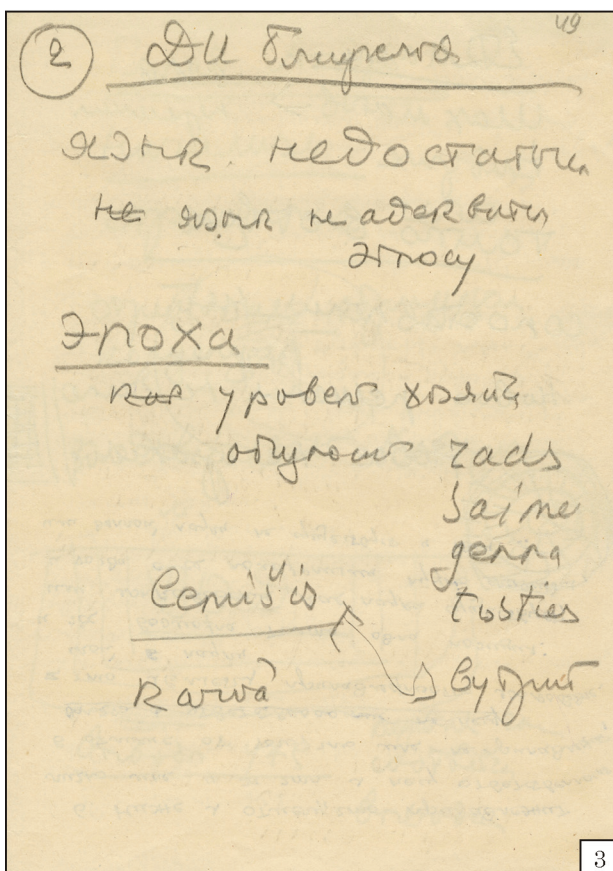
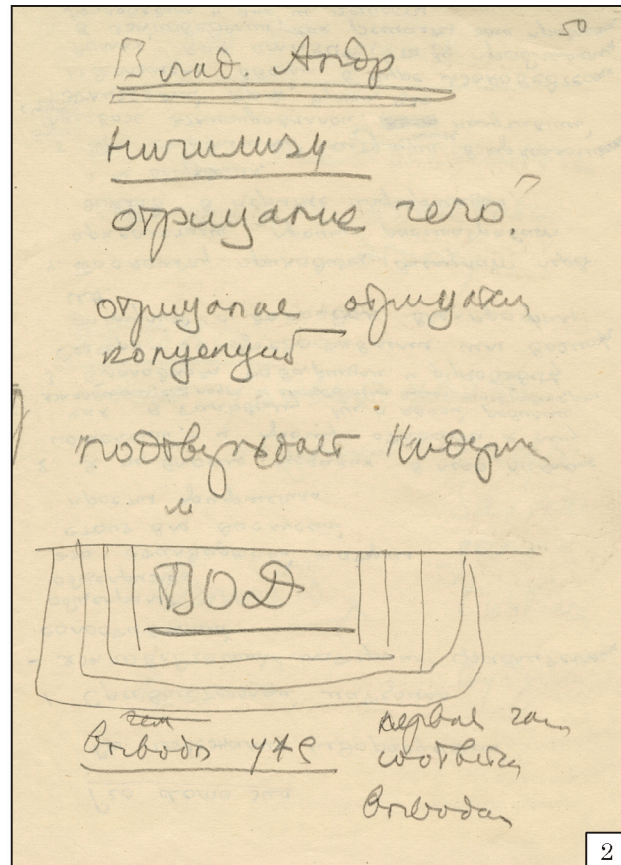
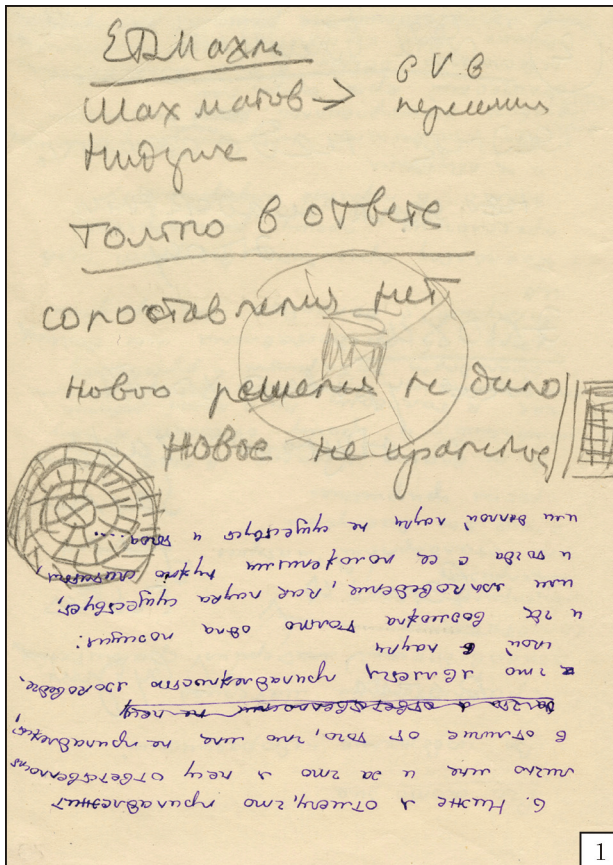
Не кращим було становище із несприйняттям концептів В. П. Петрова археологами. Ілюстрацією такого нерозуміння є доповідь дослідника, присвячена одному з питань проблеми етногенезу, а саме — топонімам України та методиці їх вивчення, виголошена на засіданні слов'янського відділу ІА АН УРСР, в якому він працював. Про засідання відомо з архівного документу у вигляді нотаток (Петров б. р., арк. 47—50), які вчений робив під час обговорення доповіді, а також із спогадів Н. М. Кравченко (2002, с. 82—83), яка особисто була присутня на цьому засіданні. Дата доповіді не відома, але приблизно вона визначається проміжком часу між кінцем 1950-х рр. та

1962 р., позаяк один із виступів на обговоренні доповіді, який є в нотатках, належить В. А. Богусевичу, котрий пішов на пенсію у 1962 р. і більше не брав участі в роботі Інституту. Документ, автограф російською мовою, зроблений в більшості олівцем (*pro domo sua* — чорнилом) у два стовпчики з обох сторін одного паперового аркуша.

Нотатки складаються з двох частин. Перша займає «лицьовий бік» аркуша й половину зворотного, що відмічене автором цифрою 2. Текст написаний крупним почерком, містить лише окремі слова щодо обговорення доповіді співробітниками: Є. В. Махно, В. А. Богусевича, Д. І. Бліфельда. Їх прізвища та деякі слова тексту підкреслені однією та двома лініями, та супроводжується чотирма геометричними замкненими перекресленими фігурами, із яких немає виходу назовні. Друга частина документу написана на половині зворотного боку аркуша вже звичайним для В. П. Петрова дрібним акуратним почерком і містить міркування щодо кінцевого слова, яке має назву «*pro domo sua*»¹. Цей текст написано обернено (верх-низ сторінки аркуша) по відношенню до попереднього. В тексті є вставки, закреслення. Останнє речення не завершене, підкреслене. Останні два рядки написані поверх нотаток з виступу Є. В. Махно і рисунку з п'ятьох кіл, які вписані одне в інше й перехрещенні.

Вказані особливості документу: різниця в розташування на аркуші текстів, різний почерк в нотатках, геометричні замкнені перекреслені фігури, поділяють документ на дві частини, відображають підвищений емоційний стан доповідача, втрату витримки під час створення першої частини документу і прихований, зовнішнє незворушно-спокійний емоційний стан, коли він писав другу частину документу. Такий висновок щодо документу суголосний спогадам Н. М. Кравченко про хід обговорення цієї доповіді. Вона підкреслює несприйняття концепту В. П. Петрова з боку співробітників слов'янського відділу, їх негативне ставлення до доповідача, який *«азнав критики у відверто брутальній формі з боку деяких співробітників, що мали досить примітивні уявлення про предмет обговорення»* (Кравченко 2002, с. 82—83). Як згадує Н. М. Кравченко, *«відверта агресія й таке ж відверте неуцтво опонентів справили вплив: Петрову зрадили його звичайна витримка й коректність»*. Доповідач покинув засідання, але потім повернувся і обговорення продовжувалося. За звичкою В. П. Петров ніколи не сперечався з тими, хто мислив в іншій ніж він площині. Так він зробив і в кінцевому слові, не сперечався, а пояснив мету доповіді як інформацію, а не обговорення свого бачення проблеми етногенезу. Він визначив ситуацію з вирішенням цієї проблеми в археологічній науці, яка на той час мала етніч-

1. На захист свого дому, або на свій захист. Переклад автора.



Нотатки В. П. Петрова щодо обговорення його доповіді на засіданні секції слов'янської археології Інституту археології АН УРСР. Київ, друга половина 1950-х років (НА ІА НАН України)

ний нахил, користувалася лише матеріалами з археології і зовсім не враховувала її вирішення у мовознавчій науці. Документ публікуємо в додатку 1.

Про нахил етніцизму в етногенетичних дослідженнях внаслідок нехтування соціологічним принципом, що є провідним для будь-якого історичного студіювання, йдеться в іншій розвідці вченого «Археологія та соціологія. Форми соціологічних побудов археології як науки» (Петров 2013а). Розвідка не завершена та недатована. В. С. Брюховецький припускає її створення 1959 р. У документі йдеться про форми соціологічних побудов археології як науки, про методологічні ідеї з поглиблення етногенетичних студій. Ці ідеї, як помітив В. С. Брюховецький, дослідник вперше намітив у розвідці «Як виникли міста на Україні» у мюнхенському часописі (Петров 1946), а згодом втілив у розвідці про історичну топографію Києва (Петров 1964).

Плідний науковий доробок В. П. Петрова на вищому методологічно-теоретичному інтерпретаційному рівні, створений у 1940—60-х рр., його розробки і відкриття в радянській Україні не були зрозумілими і поцінованими, тому сам вчений за життя не належав до числа широко відомих дослідників. Його оцінювали в площині польових археологічних досліджень. Тривалий час тільки українські археологи-славісти й один російський, для годиться, присвячували статті В. П. Петрову з приводу його ювілейних дат — дня народження, причому часова відстань між ювілеями сягала десяти років. До 70-річчя з дня народження вченого у 1966 р. М. Ю. Брайчевський і Е. О. Симонович опублікували статтю в московському журналі, в якій містився наратив про джерелознавчий напрямок досліджень В. П. Петрова в археології (Брайчевський, Симонович 1966). Про те саме йшлося і в некролозі В. П. Петрова (Симонович 1970). Згодом, після смерті В. П. Петрова, в статтях про нього археологи поволі почали згадувати довоєнний доробок вченого в археології. В статті, присвяченій 80-річчю з дня народження, Є. В. Махно (1975) дещо розширила наратив про науковця. Вона звертає увагу на те, що В. П. Петров був одним із тих, хто будував із самого початку Українську Академію наук, засновану в лютому 1919 р., і підкреслює джерелознавчий внесок вченого в археологію включно із доробком довоєнного періоду. Будучи сучасницею довоєнної діяльності В. П. Петрова в умовах складного часу, знаючи про його працю в різних гуманітарних дисциплінах, Є. В. Махно відводить вченому почесне місце серед археологів, літературознавців, етнографів, мовознавців, акцентуючи на тому, що «Творча діяльність Віктора Платоновича — це подвиг, здійснений у складних обставинах». Археологиня відносить Віктора Петрова до тих вчених, для яких служіння науці було першою і єдиною заповіддю, і почитала за честь працювати під його керівництвом від 1930-х рр. Є. В. Махно згадувала людські риси вченого: строгу вимог-

ливість, доброзичливість, надзвичайно високу організованість, витримку і відвагу. В її пам'яті В. П. Петров залишився дбайливим учителем, чудовим організатором наукової роботи колективу археологів-славістів (Махно 1975, с. 3—6).

Згодом приходять розуміння вчених визнавати заслуги В. П. Петрова одночасно в галузі археології та мовознавства. До 90-річчя від дня народження вченого у 1984 р. було проведено розширене засідання Сектору слов'янської археології (відділів: слов'янського, давньоруського, археології Києва) Інституту археології АН УРСР за участю науковців Інституту мовознавства АН УРСР. У доповідях звучало більш широке розуміння наукового внеску В. П. Петрова в розробку питань історії давніх слов'ян та давньослов'янської мови. Йшлося не тільки про джерелознавчий внесок В. П. Петрова, але і про теоретичний. Доповіді Є. В. Максимова (1986) та Н. С. Абашиної (1986) були опубліковані.

Є. В. Максимов розглянув внесок В. П. Петрова в археологічну науку крізь призму вирішення вченим проблеми історії стародавніх слов'ян, лише згадуючи про його доробок 1930-х рр. у вивченні трипільської культури. Є. В. Максимов збагнув, що В. П. Петров створив свою концепцію етногенезу слов'ян, але, не розуміючи її методології, бачив в концепції наукову гіпотезу, предмет дискусій, що містить чимало перспективних положень і можливостей, насамперед методики досліджень. Останні положення він підтверджує конкретними прикладами археологічних досліджень, які В. П. Петров випереджав на 20 років. Оцінюючи значний внесок В. П. Петрова в археологічну науку, Є. В. Максимов першим з дослідників зрозумів і підкреслив, що внесок вченого визначається не тільки введенням у науковий обіг першокласних джерел з слов'янської проблематики, а найбільш значним внеском є інтерпретаційні дослідження проблемних питань історії давніх слов'ян. Є. В. Максимов звертав увагу на намагання і вміння В. П. Петрова, застосовуючи метод конкретно-історичного аналізу, інтегрувати матеріали різних галузей знань, а саме, історичні, археологічні та лінгвістичні матеріали, для всебічного висвітлювання порушених проблем. Він відносив В. П. Петрова до окремих фахівців багатогранного профілю, які володіють сучасними методами дослідження (Максимов 1986). Таке спостереження Є. В. Максимова співзвучне незнаному тоді в Україні висновку Ю. В. Шевельова (Шереха) щодо В. П. Петрова, як вченого майбутнього. Але конкретно-історичний підхід В. П. Петрова до вирішення проблем, як свідчить Є. В. Максимов, не сприймався науковцями. Наприклад, ґрунтівна постановка питання про глибину давності слов'янської мови чи мови борисфенітів сприймалася не всіма дослідниками. Несприйняття сучасниками розробок В. П. Петрова призвело до того, що він «не належав до числа широко відомих дослідників, тому його розробки і відкриття ніколи не ставали надбанням сенсації» (Максимов 1986, с. 1).

Треба підкреслити, що ця стаття Є. В. Максимова пройшла непомітною в українській історіографії.

Н. С. Абашина проаналізувала загальнотеоретичні положення, які присвячені етногенезу слов'ян і містяться у працях В. П. Петрова кінця 1950-х — середини 1960-х рр. Дослідниця зазначає, що В. П. Петров у загальних рисах накреслив конкретно-історичний підхід до розв'язання проблем етнічної історії, зокрема, розробив окремі положення про відповідність етнічних зв'язків рівню соціально-економічного розвитку давніх суспільств, охарактеризував етнічні процеси, що ведуть до утворення нових спільностей. Також В. П. Петров запропонував нові шляхи в розв'язанні проблеми співвідношення археологічної культури і етносу. Він відмовився від ототожнення цих явищ, обґрунтувавши положення про можливість існування моноетнічних, поліетнічних та надетнічних культур. На думку Н. С. Абашиної, розроблені В. П. Петровим теоретичні положення і методики — це підхід до розв'язання цілого ряду актуальних проблем у дослідженні етногенезу слов'ян, який є основним внеском вченого в археологію (1986, с. 6—13).

Отже, автори підкреслювали новий погляд на внесок В. П. Петрова в археологічну науку. Але, об'єктивні причини, а саме, панування в науці того часу методології історичного матеріалізму, а історіософські праці В. П. Петрова, які слугували методологією праці вченого, в Україні тоді були невідомі, обумовили часткове осягнення конкретно-історичної концепції етногенезу слов'ян В. П. Петрова.

Ім'я В. П. Петрова (Домонтовича) почало впевнено входити до контенту наукового й культурного простору України на зламі ХХ—ХХІ ст. Із серпанку забуття приходить визнання В. П. Петрова. Це сталося завдяки зміні історичної реальності. З отриманням незалежності України в новій Цифровій епосі прийшла свобода мислення людей категоріями не минулої, а нової епохи, зміни системи цінностей, нова парадигма культури пам'яті.

Початок нового бачення інтелектуального доробку В. П. Петрова припадає на початок 1990-х рр. завдяки публікації його наукових і художніх творів. Відбувся передрук його малознаних, забутих та неопублікованих наукових розвідок (Петров 1992a; 1992b; 1992c; 1992d). Передрук художньої прози В. П. Петрова відкрив для української спільноти нову сторінку його інтелектуальної спадщини. В українську літературу В. П. Петров увійшов ще в 1920-х рр. Потім прийшло забуття. Твори В. Домонтовича 1920—40-х рр. в радянській Україні були заборонені. До початку 1990-х рр. в СРСР літературна творчість В. П. Петрова (Домонтовича) не згадується ні в його дефініціях, ні в жодному огляді його діяльності, ні в статтях з нагоди його сімдесятиріччя, ні в некрологах, ні в бібліографічному покажчику українських письменників 1963 р., ні в Українській радянській енциклопедії 1982 р. Про

неї не йдеться і в енциклопедичному словнику-довіднику «Дослідники археології України» (Мезенцева 1997, с. 146).

Повернення в Україну літературної спадщини В. П. Петрова почалося від початку її незалежності. Були передруковані деякі його художні твори (Домонтович 1992; 1993; Зайцев, Петров 1994). Але активний передрук прози В. П. Петрова почався від кінця 1990-х років завдяки публікації в Нью-Йорку збірки його художньої прози (Домонтович 1988), здійсненої Ю. В. Шевельовим (Шерехом). Передруку прози В. П. Петрова сприяла також бібліотека ім. Олега Ольжича у Києві, в фонд якої українська діаспора передала його окремі твори: «Доктор Серафікус», «Без ґрунту» (Домонтович 1947; 1948) тощо. Так знов в Україні повстав В. Домонтович. Відтоді почалися численні передруки його художніх творів, але перевидано не все.

Наприкінці 1990-х років дослідження наукової спадщини В. П. Петрова все ще було обмежено ювілейними виданнями. У збірниках двох інститутів, в яких працював вчений, внесок В. П. Петрова в науку розглядався в двох-трьох розвідках та в бібліографічному покажчику, а решта статей була присвячена питанням, які тематично пов'язані зі студіями В. П. Петрова. В 1997 р. Інститут археології НАН України видав збірник «Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян», присвячений 100-річчю з дня народження В. П. Петрова. В ньому стисло було розглянуто питання внеску В. П. Петрова в розвиток української археології (П. П. Толочко), досліджувалися окремі питання наукового доробку вченого: поняття «археологічна культура» (Н. С. Абашина), балто-слов'янські відносини (О. В. Петраускас). Праці В. П. Петрова з проблем етногенезу та археології презентовані двома бібліографічними покажчиками: один містить опубліковані праці, інший — недруковані твори цього напрямку, які зберігаються в Науковому архіві ІА НАН України (упорядник Н. С. Абашина). Інститут української мови НАН України у 1999 р. до 30-річчя з дня смерті вченого видав збірник «Slavika та Baltika в ономастиці України». В ньому, на тлі життєпису В. П. Петрова, досліджено його наукову спадщину (О. С. Стрижак), розглянуто праці з питань ономастичної проблематики (І. М. Железняк), а інтелектуальний доробок вченого представлений бібліографічним покажчиком наукових та художніх творів, до якого включені деякі праці, опубліковані в еміграції (упорядник С. І. Білокінь).

Різкий злам у дослідженнях інтелектуального доробку В. П. Петрова (Домонтовича) стався від початку ХХІ ст. Фокус уваги дослідників зосередився переважно на його художніх творах. Інтелектуальна спадщина В. П. Петрова досліджується в наукових установах, університетах різних міст України (Київ, Львів, Харків, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Донецьк, Одеса, Дніпро) і країн ЄС (Польща, Німеччина). В Ук-



В. П. Петров у кабінеті Етнографічної Комісії ВУАН. Київ, 1920-і роки (НА ІА НАН України)

раїні вона увійшла в шкільну програму з курсу української літератури. Ім'я В. П. Петрова (Домонтовича) містять енциклопедичні, наукові, меморіальні, інформаційно-іміджеві видання, наприклад, «Народжені Україною», «Знамениті українці». Про В. П. Петрова створено два документальних науково-популярних фільмів. За мотивами його художнього твору «Дівчинка з ведмедем» у Києві в Театрі-на-Подолі йде театральна п'єса. Окремі твори присвячені питанням його соціального походження та роду Петрових.

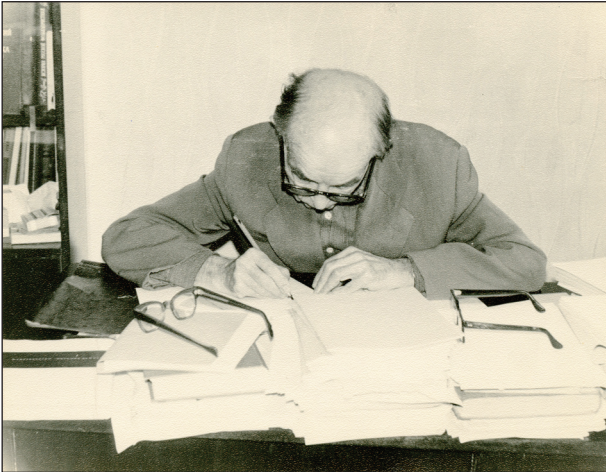
Вивчаючи феномен В. П. Петрова, дослідники мають досягнути його біографію крізь площину його мислення. В. П. Петров, як мислитель, розумів, що особливості ХХ ст., епохи, в якій живе людина, обумовлюють існування в ній декількох біографій: «Кожна людина числить за собою кілька життєписів. Бо його біографія належить відтинкам епох, які круто відрізняються один від одного» (Петров 2013b, с. 915). Виходячи з цього концепту дослідники виокремлюють три «життя» В. П. Петрова. Одне належить періоду Жовтневої революції неписьменних, Визвольним змаганням, українізації 1920-х рр., терору 1930-х рр. із переслідуванням українських вчених і неокласиків, до яких він належав. Друге «життя» охоплює часи Другої світової війни й еміграції 1940-х рр. Третє — належить останнім двом десятиріччям життя. Кожному «життю» відповідає портрет В. П. Петрова, опис якого розпорошений у різних творах сучасників.

Портрет першого «життя» відомий в загальних рисах. Найбільш детальний портрет другого «життя» на тлі української еміграції в Німеч-

чині 1940-х рр. надав Ю. В. Шевельов (Шерех) (Шевельов 2001; Шерех 1998a, с. 115—124). Він описав образ В. П. Петрова у людському вимірі: зовнішній вигляд, вдачу, стиль життя, стандарт поведінки, згадав про світогляд, який визначав всю діяльність В. П. Петрова, а не був тільки теоретичним і розумовим. Ю. В. Шевельов звертає увагу на важку і вперту авторську працю, яка була стилем створення ним своїх творів. Додаємо, що цей стиль праці визначав все життя В. П. Петрова в кабінетній роботі і в польових дослідженнях.

В особі В. П. Петрова, за Ю. В. Шевельовим, одночасно існувало три різних образи: вчений археолог та етнограф Віктор Платонович Петров, белетрист В. Домонтович, есеїст «з нахилом до філософування» Віктор Бер. Всі три образи В. П. Петрова, на його думку, характеризуються дуже виразною єдністю індивідуальності й спільності характеру. Портрет В. П. Петрова у третьому «житті» відомий за численними спогадами сучасників і відображає здебільше зовнішній прояв його особистості. Внутрішній вимір життя В. П. Петрова, такі його риси як вдача, іронія, ліризм, думки та ін., прочитуються в його листах до С. Ф. Зерової (упоряд. Сергієнко 2021). На нашу думку, характеристика вченого, що надана Ю. В. Шевельовим (Шерехом), відповідає не тільки особистості В. П. Петрова другого «життя», але всім трьом.

Відомості про діяльність В. П. Петрова, як організатора, керівника академічних інституцій, редактора і видавця літературних і наукових журналів, педагога, яке припадає на його перше і друге «життя», є в документах, вкраплені в



В. П. Петров в Інституті археології АН УРСР. Київ, 1960-і роки (НА ІА НАН України)



В. П. Петров на розкопках черняхівського могильника Косаново. Південно-Бугська експедиція, початок 1960-х років (Приватний архів Н. М. Кравченко)

різні твори сучасників, але досліджуються недостатньо. Найменше досліджена його науково-організаційна діяльність першого «життя», хоча в загальних рисах на тлі діяльності історико-філологічному відділі УАН / ВУАН вона відома (Франко, Хомин 2010). В цьому аспекті важливе значення має розвідка Т. Шевчук (2003) щодо науково-організаційній праці В. П. Петрова в журналі «Етнографічний вісник» Етнографічно-фольклорної комісії ВУАН в 1920—30-х рр. В дослідженні показана висока оцінка ленінградськими вченими організаційної роботи В. П. Петрова в журналі в скрутний для науки час. Нагадаємо, що в Етнографічно-фольклорній комісії ВУАН В. П. Петров працював від 1920 р. науковим співробітником, від 1923 р. — секретарем, від 1927 р. — завідувачим, а в її друкованому органу «Етнографічному віснику» упродовж 1925—1930 рр. — головою, секретарем, редактором, автором.

У розвідці Т. Шевчук показано, що в листах російською мовою ленінградських вчених до В. П. Петрова обговорювалися актуальні на той час наукові проблеми, які досі не відомі широкому читацькому загалу. Ленінградські вчені вважали за честь публікуватися в перекладі українською мовою в шанованому ними українському журналі. О. І. Нікіфоров в листі до Віктора Платоновича від 21 грудня 1929 р. високо оцінив восьму книгу журналу, її цікаво складений зміст, зростання значення «Етнографічного вісника». Вчений зазначив, що тотожний українському московський журнал «Художественный фольклор», в якому він також друкується, в порівнянні з «Етнографічним вісником» незрівнянно слабше. В листі від 27 березня 1930 р. О. І. Нікіфоров констатує, що «Україна сьогодні задає тон. Нас кацапів¹ завидки беруть, але приємно, що є місцевості, де і в нашій області справа робиться»².

1. Слово «кацапів» подано за оригіналом.

2. Переклад автора.

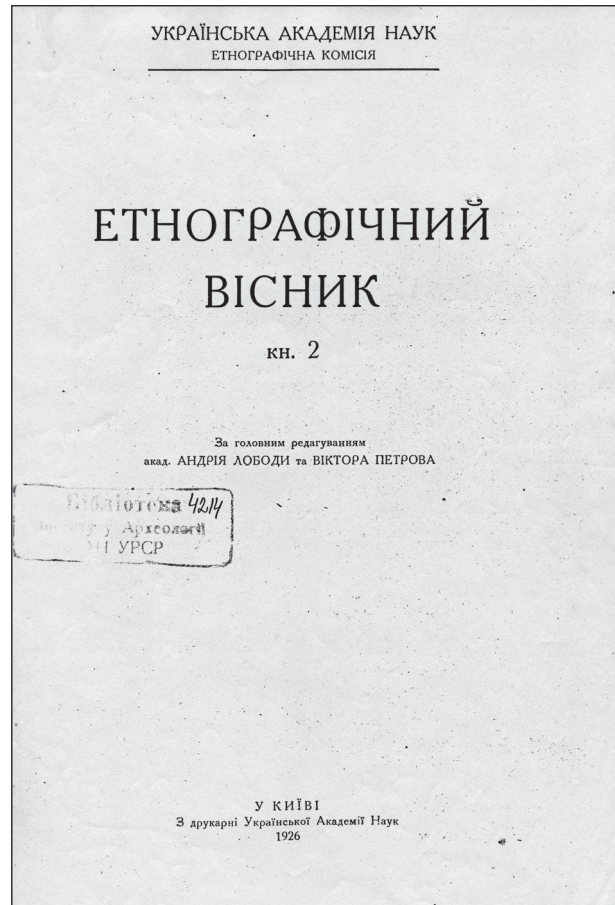
Організаційна і викладацька діяльність В. П. Петрова в еміграції (друге «життя»), яка високо поцінювалася українцями діаспори, стала відомою в Україні наприкінці 1990-х рр., зокрема й завдяки передрукам творів Ю. В. Шевельова (Шереха). Він підкреслював, навіть якщо В. П. Петров не брав активної участі в організаційній роботі журналів «МУР», «Арка», то сама його участь в них важила і діяла, завдяки шануванню Віктором Платоновичем навіть тими, хто не розумів його концептів. Викладацька діяльність В. П. Петрова в різних еміграційних учбових закладах високо поцінювалася студентами. Невипадково Українська студентська громада Українського господарсько-технічного інституту в Регенсбурзі у 1947 р. видала циклостилем конспект лекцій В. П. Петрова «Походження українського народу». За спогадами сучасників, найбільшу увагу В. П. Петров приділяв Богословської академії УАПЦ в Мюнхені, розуміючи значення в житті суспільства майбутніх священнослужителів. Така увага відповідала його християнському світогляду, який розглянутий нами в окремій розвідці (Корпусова 2019b). На нашу думку, своїм словом у розвитку світової науки, створивши на християнських засадах історіософську теорію історії буття людства, всім своїм інтелектуальним доробком, методологією якої була його історіософія, В. П. Петров довів можливість єдності науки і віри. Питання педагогічної діяльності В. П. Петрова висвітлена в спільній роботі Н. С. Абашиної, В. М. Корпусової (Абашина, Корпусова 2008). В ній досліджується два періоди викладацької діяльності професора В. П. Петрова, лекції якого мали авторський, проблемний характер та високий науково-теоретичний рівень, відповідаючи усім тогочасним і нинішнім вимогам. Педагогічна праця не була для В. П. Петрова маргінальною діяльністю через обставини життя — вчителювання задля заробітку, чи намагання отримання професорської посади, яка збігалася з науковою працею. Все

життя і творчість вченого свідчить про те, що він надавав великого значення передачі наступному поколінню культури, знань. В останні десятиріччя життя він залишався неформальним вчителем тих небагатьох молодих вчених, які самі тягнулися до нього.

Зрозуміло, що вивчаючи феномен В. П. Петрова, дослідники найбільшу увагу приділяють його науковим творам, які аналізуються, досліджуються в численних розвідках та монографічних виданнях, їм присвячені докторські та кандидатські дисертації. Їх автори, як правило, обмежуються вивченням частини наукового доробку В. П. Петрова в межах свого фаху.

Проте, з'явилася тенденція цілісного, всебічного дослідження наукової спадщини В. П. Петрова в окремих творах (Брюховецький 2013; Андреев 2012; Стрижак 2000; ed. Glinianowicz, Krupa 2023). Але ці дослідження також не охоплюють весь спектр наукового доробку вченого. Ця тенденція проявляється й іншим чином — дослідженнями феномену В. П. Петрова у дискурсі документів, досліджень, спогадів, листування в окремих виданнях різних установ. Інститут літератури імені Тараса Шевченка НАН України та Спілка письменників України, присвятили майже весь номер журналу «Слово і Час» (2002, № 10) висвітлюванню теми «Постать Віктора Петрова (Домонтовича). Автобіографія, дослідження, спогади, листування», а Інститут біографічних досліджень НАН України розглянув постать В. П. Петрова в розділі «Віктор Петров (Домонтович) у документах та спогадах сучасників» журналу «Українська біографістика» (2008, вип. 4).

Також меті цілісного, всебічного дослідження феномену В. П. Петрова присвячено ряд конференцій. Серед них зупинимося на двох найбільш важливих. У 2003 р. феномен В. П. Петрова досліджувався на конференції «В. П. Петров (Домонтович, Бер) — видатний мислитель, письменник, учений», організованою кафедрою філософії України філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2005). В плідній роботі конференції, що супроводжувалася виставкою праць та фото вченого, взяли участь науковці з різних академічних інститутів, з університетів, громадські діячі, студенти. Серед доповідей, присвячених дослідженню життя та різноманітних напрямків і тем творчості В. П. Петрова, вперше йшлося про В. П. Петрова — оригінального історіософа, філософа, який створив свою концепцію історії людства відмінну від марксистської (Руденко 2005), а також про В. П. Петрова — розвідника в тилу ворога (Шудря 2005). Згодом, завдяки активній культурно-науковій співпраці України та країн Європейського союзу, дослідження складного світу життя і творчості В. П. Петрова (Домонтовича) вийшло за межі України. Вивченню феномена В. П. Петрова у 2019 р. була присвячена міжнародна конференція «Віктор Петров: мапування творчості письменника», що



«Етнографічний вісник». Київ, УАН, 1926 р.

пройшла в м. Краків (Польща). Її організував Інститут східнослов'янської філології Ягеллонського університету за участі Інституту славистики Польської академії наук. Опубліковані доповіді та матеріали конференції різноманітні: невідомо раніше праця В. П. Петрова, документи до його біографії, спогади про нього та дослідження різних напрямків і тем його творчості (ред. Глінянович, Крупа, Маєвська 2020). Конференція ознайомила не тільки польську спільноту з творчістю Віктора Петрова, але й спонукає подальші дослідження його творчості у різних країнах Заходу.

В Україні у XXI ст. продовжується публікація недрукованих творів В. П. Петрова. Серед них розвідки, створені у часи його навчання в київському Університеті св. Володимира (Петров 2006b; Петров (Домонтович) 2012) та твори написані згодом (Петров 2002; 2006a та ін.). Перевиданню тематичної добірки історіософських та культурологічних уривків з текстів В. П. Петрова (Домонтовича) з нагоди 110-ої річниці з дня його народження, присвячено окремий розділ «Спадщина» журналу «Студії мистецтвознавчі» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Т. М. Рильського (2005, число 1 (9)).

Справжнім проривом в дослідженні наукової спадщини В. П. Петрова стала публікація у 2013 р. трьох томів (111 друкованих аркушів) його вибраних наукових та критичних літе-

ратурно-мистецьких праць, яка здійснена за В. С. Брюховецьким (упоряд. Брюховецький 2013). Значення цього видання важко переоцінити. Вперше зібрані у одній збірці розвідки В. П. Петрова суттєво збагачують уявлення про концептуальність, цілісність, широчінь і глибину його понад півстолітніх досліджень. У збірці зібрано студії вченого із всього спектру досліджень: археології, історіософії, історії, літературознавства, фольклористики, етнографії, мовознавства, етнології, філософії, релігієзнавства, які створені у різні роки, у тому числі упродовж 1942—1948 рр., і які розпорошені по різних країнах. Багато з них були невідомі українській науковій спільноті. До кожної розвідки упорядник видання В. С. Брюховецький додав примітки, які за змістом дуже місткі інформаційно й за суттю є окремим бібліографічним дослідженням.

Бібліографія В. П. Петрова конкретизує уявлення про більш як півстолітні студії вченого. Перший перелік своїх наукових праць склав В. П. Петров в авторефераті на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук за сукупністю праць (1966, с. 54—61). Тема дисертації визначила зміст бібліографічного переліку з різних дисциплін: Філологічні науки: мовознавство, семасіологія, ономастика; Етногенез; Фольклор; Літературознавство; Історичні науки: історія матеріальної культури, археологія. Автор свідомо із зрозумілих причин не включив у перелік праці, опубліковані у 1942—1949 рр. Більш повний бібліографічний перелік праць В. П. Петрова у 1999 р. склав С. І. Білокінь (1999, с. 29—41). До наукових праць він додав художні твори та праці В. П. Петрова, що згадані П. Кречетом, Ю. В. Шевельовим (Шерехом) в еміграційній пресі 1944—1949 рр. Підкреслимо, що різні бібліографічні покажчики наукових праць В. П. Петрова містять його твори в межах окремих дисциплін: археології (Шовкопляс 1969; Абашина 1997а; 1997b), фольклору (Дмитренко 2000), народознавчих праць (Корпусова 2001), проблем літературознавства, фольклору та історіософії (Корпусова 2002а), філософії (Корпусова 2005). Для розуміння феномену В. П. Петрова важливими є розвідки, в яких йдеться про склад документів (наукових, науково організаційних, особистих та ін.) які зберігаються в Науковому архіві ІА НАН України (Корпусова, Станіцина 2005; Бузько, Володарець-Урбанович 2020). Публікація такого змісту здійснена вперше і поки презентує тільки один архів серед інших, в яких зберігаються документи вченого. Важливе своєрідне бібліографічне дослідження наукових праць В. П. Петрова з різних дисциплін, здійснене у 2013 р. В. С. Брюховецьким у примітках до збірки «Віктор Петров. Розвідки». В коментарі до кожної розвідки дослідник вказав де і коли був її першодрук, перевидання, архівні матеріали. Значення приміток, як бібліографічного покажчика, поглиблює той факт, що в них автор надав посилання на інші публікації В. П. Петрова на тему даної розвідки та на застосування ним ме-

тодології в інших творах й у доповідях вченого на дану тему. На сьогодні найбільш повна бібліографія першодруків та передруків у різних країнах літературних, літературно-публіцистичних та історіософських творів В. П. Петрова охоплює період 1918—2013 рр. Вона створена польськими філологами К. Глінянович та П. Крупю, супроводжується текстом щодо кожного твору і опублікована в першому томі художньої прози В. П. Петрова в перекладі польською мовою (ed. Glinianowicz, Krupa 2023, s. 113—293). Треба підкреслити, що всебічного бібліографічного покажчика друкованих та архівних наукових й художніх праць В. П. Петрова (Домонтовича) до тепер не укладено. Така бібліографія мала б відображати зміни викликів конкретного часу ХХ ст., швидко відповіді автора на них, думки в яких часто випереджали свій час, широчінь і глибину його інтелектуальних пошуків в науці і культурі. Відсутність такої бібліографії пояснюється браком запиту на неї, позаяк видання, в яких містяться бібліографічні покажчики праць В. П. Петрова, як і самі покажчики, обмежені своїм вузьким фаховим призначенням. Не менш суттєвим фактором цього становища є розпорошеність творів по різних установах різних країн, що обумовлює величезні зусилля скоріш за все колективу авторів по складанню повної бібліографії творів В. П. Петрова.

До бібліографічних покажчиків близькими за змістом є переліки напрямків та тем текстів В. П. Петрова, які віддзеркалюють концептуальність й широту наукових праць вченого (Шерех 1998а, с. 116—120; Стрижак 1999, с. 24—26; Портнов 2011, с. 143, прим. 107 на с. 179; Брюховецький 2013). До них додаємо переклад художніх текстів українською з німецької мови. Поки що відомо кілька таких перекладів. У 1924 р. В. П. Петров переклав з німецької три новели Георга Гайма (див.: Гайм 1925). Він також переклав твір Верфеля Франца «В палаці первосвященника. З “Павло серед юдеїв. Драматична легенда”» і опублікував у 1947 р. в Німеччині в часописі Арка (див.: Франц 1947). Ще один переклад В. П. Петрова (під псевдонімом В. Бер) — оповідання австрійського письменника Карла Гайнріха Ваггера «Чудова ця земля» — опублікований у 2020 р. (ред. Глінянович, Крупа, Маєвська 2020, с. 353—354). Оригінал рукописного перекладу оповідання зберігається в архіві Дослідницького центру Східної Європи при Бременському університеті в Німеччині. Зауважимо, що переклад, як напрямок діяльності В. П. Петрова, прослідковується і в його наукових студіях. Вчений наново переклав із коментарями тексти Тацита, Йордана, Прокопія з Кесарії (Петров 1972, с. 11—54).

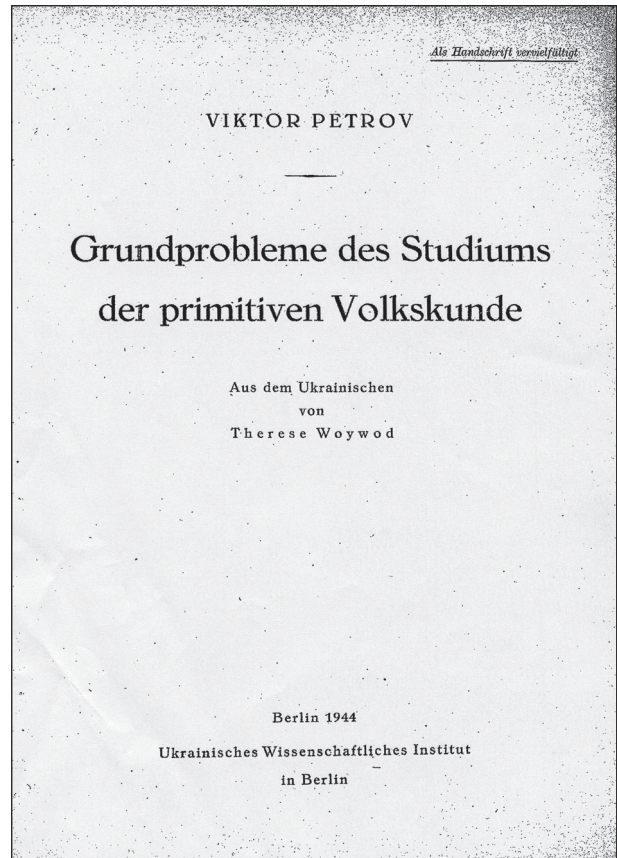
Відомі також праці В. П. Петрова видані німецькою мовою (упоряд. Брюховецький 2013, с. 1668). Одна з них присвячена основним проблемам вивчення первісного фольклору, яка перекладена з української мови німецькою Терезою Войвод й видана на правах рукопису

Українським науковим інститутом в Берліні (Petrov 1944). Видання зберігається в Торонтському університеті (Канада). Ця праця свідчить про те, що і в Берліні під час війни В. П. Петров не полишав наукової діяльності. Ще два твори В. П. Петрова з фольклорних проблем, одна — щодо смерті, друга — щодо русалій, язичницького свята, пов'язаного із Зеленими святами, написані німецькою мовою¹ й зберігаються в архіві Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України у Києві (упоряд. Брюховецький 2013, с. 1668). Залишаються відкритими питання: чи були ці розвідки опубліковані, чи були вони написані німецькою мовою автором, чи перекладені іншою особою. Переклад німецькою мовою праць В. П. Петрова не випадковий. Мислячи стратегічно, В. П. Петров розумів важливість поширення сучасної вільної української культури і науки в країнах Європи й Америки. Тому він радив колегам з редакції часописів «Арка» і «МУР», незалежно від практичних можливостей і труднощів, поширювати наукові і художні твори в Німеччині поза межами української еміграційної зони. Крім того, в умовах повного незнання Америки українською еміграційною спільнотою в Німеччині, В. П. Петров радив видавати українські твори в Америці (Шевельов 2001, с. 153).

Згодом ця порада була втілена в життя. Його твори у другій половині ХХ ст. опубліковано в США, зокрема художня проза в трьох томах (упор. Ю. В. Шевельов (Шерех)). В наш час художні твори В. П. Петрова (Домонтовича) почали повертатися до Німеччини, де він жив і творив у 1940-х рр.: у перекладі німецькою мовою вийшов з друку роман «Дівчинка з ведмедиком» (Domontowitsch 2022). Проза В. П. Петрова знайшла шлях до Польщі, де він жив та вчився в гімназії упродовж 1907—1913 рр., а в 1942 р. публікував свої художні твори в газеті «Краківські вісті» (Краків). У перекладі польською мовою у 2023 р. вийшли з друку два з трьох запланованих томів збірки художніх творів В. П. Петрова (ed. Glinianowicz, Krupa 2023).

Іншим важливим джерелом для розуміння феномену В. П. Петрова у людському, науковому, науково-організаційному, письменницькому вимірі слугує його епістолярна спадщина. Вона також розпорошена по різних архівах різних країн і опублікована частково. Серед оприлюднених листів в розвідці Т. Шевчук (2003) розглядається маловідоме питання організаційної діяльності В. П. Петрова в скрутний час 1920—30-х рр. У ній йдеться про співпрацю українських і ленинградських етнографів, зокрема В. М. Перетца, Є. Г. Кагарова, Л. Л. Капіци, М. Я. Марра, Д. К. Зеленина, О. І. Нікіфорова. Їх листи того часу, які адресовані в «Етнографічний вісник» особисто В. П. Петрову, зберіга-

1. «Der Tod als Sippenakt» та «Russalien — Fest der Roggenblüte» (ЦДАМЛМ України, ф. 243, оп. 1, стр. 31; стр. 80).



Праця В. П. Петрова «Основні проблеми дослідження первісного фольклору». Берлін, 1944 р.

ються в рукописних фондах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Значення цієї частини епістолярної спадщини В. П. Петрова полягає в тому, що в українській науці організаційна робота вченого в «Етнографічному віснику» належно не проаналізована, не оцінена, хоча відомо, що за неї він отримав у 1927 р. срібну медаль від Державного Російського Географічного товариства, а в 1928 р. воно обрало В. П. Петрова своїм дійсним членом². Спробою виправити це становище є стаття Т. Шевчук. Важливим для вивчення особистості В. П. Петрова є монографічна публікація його листів до Софії Федорівні Зерової, в якій він розкривається як людина, яка завжди попри все залишається сама собою (упоряд. Сергієнко 2021). Про наукові і науково-організаційні питання щодо створення української літератури в еміграції йдеться в листах В. П. Петрова до І. В. Костецького від 1944, 1946, 1947 рр., які зберігаються в архіві Дослідницького центру Східної Європи при Бременському університеті (ред. Глінянович, Крупа, Маєвська 2020, с. 347—352). Наукові і науково-організаційні питання щодо археології та наукової долі вченого розкриваються в листах до В. П. Петрова від радянських археологів, які зберігаються в Науковому

2. Інформація за: НА ІА НАН України, ф. 16, оп. 1, стр. 269.

архіві ІА НАН України (Бузько, Володарець-Урбанович 2020).

У вище згадуваних розвідках йдеться про дослідження, оцінку, інтелектуальної спадщини В. П. Петрова (Домонтовича). На зламі ХХ—ХХІ ст. стало зрозумілим, що хід думок і напрямків пошуків В. П. Петрова йшов у загальному правильному напрямку розвитку науки, що багато його думок випереджали час, що протягом багатьох років він писав історію українського народу у різних вимірах. Виявилось, що наукова спадщина В. П. Петрова не факт історіографії, а є діючим чинником. Її ігнорування не тільки порушує академічні норми науки, але і збіднює інтелектуальний внесок України у світову культуру (Корпусова 2003).

Художня творчість В. П. Петрова, для якої доля відвела мало часу, високо цінується філологами, які підтверджують єдність Віктора Платоновича як людини, вченого, письменника. За Ю. В. Шевельовим (Шерехом) він *«проніс крізь усі часові зміни й зигзаги подивугідну єдність своєї особистості як людини й письменника. Протягом двадцятих довгих і важких років терору на Україні, війни і еміграції, писання і мовчання він зберіг незвичайну вірність собі в тематиці, проблематиці, світовідчужанні і навіть стилі. Зміни були часові і поверхові, єдність доглибна»* (Шерех 1998b, с. 84). Художні твори В. П. Петрова вирізняються нерозривною цілісністю, внутрішньою єдністю та оригінальністю авторської мови з його філософськими, науковими творами, з усім тим, що складає інтелектуальну спадщину В. П. Петрова. Її обшир, як зазначив В. С. Брюховецький, *«вражає як своїм масштабом, так і доглибинним проникненням у сутність досліджуваних проблем і оригінальним художнім перемодельованням життєвих колізій. Навряд чи з європейської інтелектуальної еліти ХХ століття можна ще когось назвати, хто б одночасно й ефективно брав участь у розробці настільки різнопланових наукових дискурсів, працюючи на царині літературознавства, етнографії, фольклористики, філософії, естетики, мовознавства (зокрема — ономастики й топоніміки), археології, історіософії, етнології, соціології, демографії, антропології, теології та інших сферах знання»* (Брюховецький 2013, с. 20). Твори В. П. Петрова у своєї більшості *«є далеко не просто знаком історії — вони актуальні й сьогодні нестандартним поглядом на досліджувані явища, комплексним осмисленням їх у широкому контексті світової наукової думки, з увиразненням заглибленням у цілісність, цільність концептуальних побудов»* (Брюховецький 2013, с. 22—23).

Випробування часом наукового доробку В. П. Петрова конкретизуємо кількома прикладами. Лише у ХХІ ст. стало очевидним, що філософський доробок В. П. Петрова віддзеркалює основні модерні течії ХХ ст. (Глінянович, Крупа, Маєвська 2020). Деякі загальнодискутовані філософські ідеї середини ХХ ст. В. П. Петров форму-

лював раніше і іноді переконливіше ніж А. Тойнбі, О. Шпенглер, Ж.-П. Сартр, Х. Ортега-і-Гассет, А. Айнштайн. Філософські погляди на проблему *«істоти людського»*, вимоги до науки *«повернутися обличчям до людини»*, які В. П. Петров опублікував в 1940-х рр., випереджали такі ж ідеї французьких структуралістів та пост-структуралістів 1960—80-х рр. (К. Леві-Строс, М. Фуко та ін.), які в контексті європейської філософської та наукової думки створили основи сучасної гуманітаристики. Історіософія В. П. Петрова як модерна філософія історії розвитку людства, протилежна марксистсько-ленінській філософії діалектичного матеріалізму. У своєму світосприйнятті історії людства на противагу постулату К. Маркса *«буття визначає свідомість»* В. П. Петров вважав, що свідомість йде попереду будь-якого прогресу: ментального, наукового, технічного, економічного. Історіософська та етногенетична концепції В. П. Петрова відповідають новітнім науковим теоріям, пов'язаними з сучасними філософськими напрямками, відомими як «логічний позитивізм» або «науковий фундаменталізм». Створивши оригінальну конкретно-історичну етногенетичну концепцію, методологією якої була його історіософська концепція, В. П. Петров першим в світовій науці виокремлював етногенетику як окрему наукову дисципліну поміж інших гуманітарних наук (Корпусова 2002b; Корпусова, Абашина 2019). В еколого-господарчих дослідженнях В. П. Петров випереджав ідеї так званої «процесуальної археології», яка має надати відповіді на фундаментальні питання розвитку людського суспільства, її згодом створювали археологи Д. Кларк, К. Ренфрю, Л. Бінфорд, Г. Чайльд, Л. Гумільов (Томашевський 2008). Концепт В. П. Петрова про родовий устрій давніх германців у праці, що вийшла з друку у 1936 р., досі залишається актуальними для розуміння особливостей соціальної історії населення Південно-Східної Європи, життя, побут, економіка яких були близькими до давньогерманських (Максимов 1986, с. 2). Ідеї В. П. Петрова щодо етапів розвитку зарубинецької культури та головної причини зникнення черняхівської культури, висловлені дослідником у середині 1960-х років, були підтверджені через кілька десятиліть (Максимов 1986, с. 3). Вивчаючи історію стародавніх слов'ян, В. П. Петров першим дослідив так звану доглаголічну писемність — «черти і рези» (Корпусова 2002c, с. 44).

Монографічне дослідження В. П. Петрова «Скіфи: мова і етнос» мовознавці вважають «предтечою нових пошуків у мовній архаїці Припонтиди». Думки В. П. Петрова про етномовну специфіку стародавнього населення Припонтиди, випереджали свій час на 31 рік (Железняк 1999, с. 14). Такі приклади можна продовжувати.

Проте, попри всі дослідження інтелектуальної спадщини В. П. Петрова, його тексти досі залишаються прочитаними фрагментарно. Фрагментарність досліджень інтелектуального доробку

В. П. Петрова виникає як через об'єктивні, так і через суб'єктивні причини. Неприйняття текстів В. П. Петрова (Домонтовича) відбувається на рівні площини мислення. Каменем спотикання при цьому виступає теоретико-методологічний рівень досліджень, філософське-світоглядне бачення світової історії як процесу буття. Концептуальний рівень досліджень на вищому інтерпретаційному рівні джерелознавчих студій В. П. Петрова (Домонтовича) й наукового загалу здійснюється різними науковими мовами.

Інший чинник криється в авторському почерку В. П. Петрова. Одна з його рис полягає в тому, що В. П. Петров (Домонтович), будучи інтелектуалом європейського ґибу, вписував науковий текст в художньо-літературні твори і навпаки, як це робили європейські інтелектуали 1920-х рр., наприклад, Ф. Ніцше. Зрощення науки і літератури В. П. Петров (Домонтович) вважав прикметою нової доби ХХ ст. на противагу ХІХ ст. (Шерех 1998а, с. 123). Зважаючи на те, що дослідники В. П. Петрова приділяють мало уваги таким науковим вставкам в художні твори, варто зупинитися на деяких з них¹. Однією з вставок є наратив з археології, вписаний в роман «Без ґрунту», вперше опублікований в 1942—1943 рр.² У ньому автор у дискурсі проблем етногенезу й історіософії згадує питання історичних змін і зламів, через які пройшла Україна протягом тисячоліть; законів виникнення і занепаду, ритмів зникнення і картин загибелі населення на теренах України, яке у перших сторіччях н.е. він вважав приналежним до Середземноморської цивілізації. Теоретичні думки В. П. Петров основував на археологічних матеріалах від палеоліту до перших сторіч нашої ери, знайдених під час розкопок Дніпрелітанівської археологічної експедиції. Експедиція розкопала палеолітичну стоянку в Ребровій балці під мостом, неолітичний могильник біля Ігрени на р. Самарі, поховання доби бронзи в кам'яних ящиках, скіфські кургани довкола порогів Дніпра, могильники

І—ІV ст. н. е. в Волоському. В контексті археологічного наративу В. П. Петров намалював яскраву зорову картину буття людей в історії України античної доби. Цьому періоду, пов'язаному з етногенезом українців, він приділяв особливу увагу. Визначаючи античність як могутню і величну епоху, яка мала прекрасну і високу культуру, автор вказав на її вплив на розвиток варварського населення терен України: «*Дух античної міри віяв над золотоланними просторами України*». Замальовку він починає зі скіфів, їхньої зміни способу життя: «*Войовничий скит скинув з себе варварське вбрання скотаря-вершника і одягнувся коректно й пристойно, як і годиться кожній людині цивілізованого античного Середземномор'я*». «*Колишній войовничий кошовий скотар, грабіжник і вершник зник. Він поступився місцем осілому хліборобу в густо заселеній країні, де міста на півдні були оточені кам'яними стінами й селище від селища були розташовані на відстані кількох кілометрів*». Далі йдеться про господарство варварського населення, яке вже має грошовий обіг срібними монетами, про його торгівлю з греками, ремісниче виробництво глиняного посуду, металевих фібул. Ремісничий продукції й їх виробникам автор приділяє окрему увагу в міні-трактаті наративу, роблячи мистецтвознавчий аналіз сіроглиняної кружалної кераміки. В. П. Петров робить висновок, що кружалний сіроглиняний посуд «*вишуканих форм і кольорів*» не наслідував античному посуду, а конкурував з ним. Мистецтвознавчий аналіз високого ґибу В. П. Петров присвятив кольору глини й поверхні виробів. Він вважав, що майстер-гончар цього посуду мав витончений мистецький смак і досконалу стриманість завершеності, рівноваги й міри. Додамо, що тотожний вище згаданому посуду антично-тубільного населення перших століть нашої ери В. П. Петров бачив у сільському побуті і в етнографічних музеях середині ХХ ст. в Галичині й Волині. Стверджуючи, що «*Сучасна українська селянська миска, горщик, глек і т. д. безпосередньо сходять до форми типів та орнаменту посуду з "піл поховань" перших століть н. е. (Черняхів, Маслово, Привільне і т. д.)*», В. П. Петров зробив висновок, що попри історичні кризи і злами такий посуд зберігся як етнографічна складова українського народу (Петров 1992с, с. 85, 112). Повертаючись до археологічного наративу в романі «Без ґрунту», відмітимо, що В. П. Петров високо цінував крім кераміки твори майстра-ливаря — виробника фібул, які мали суворий й простий, точний й врівноважений стиль. Розмірковуючи над питанням етнічної ідентифікації давнього населення України, В. П. Петров ставить запитання, яке і досі остаточно не вирішено: «*Хто були вони, ці експортери збіжжя, ремісники, поети, будівники й власники мурованих з цегли кам'яниць, що жили в віллах і молились в храмах, прикрашених колонами? Геленоскити, за яких згадує ще Геродот? Їх нащадки? Волохи? Венеди?*».

1. Зазначимо, що тематика деяких наукових вставок досліджується в археологічних текстах. Взаємодії античного і варварського світів в романі «Без ґрунту» присвячені розвідки Н. С. Абашиної (2005), В. М. Корпусової (2003; 2019а). Остання робота була написана нами у 2004 р. у якості вступу до публікації частини рукописного твору В. П. Петрова «Керамика и керамическое производство зарубинецкого и черняховского времени на территории Поднепровья во II в. до н. э. — V в. н. э.», для публікації в «Українській керамології». Її надрукували у 2019 р. окремою розвідкою та, не повідомляючи нас про це, дали назву твору В. П. Петрова, написаного російською мовою, тоді як наша розвідка написана українською. Наратив про посполите бароко, вписаний у твір «Болотяна Лукроза», досліджується в нашій розвідці «Сторінки (авто)біографії Віктора Петрова (Домонтовича) під кутом зору авторського тексту про «посполите бароко», яка прийнята до друку в часописі «Українська біографістика».

2. Першодрук: Український засів. Харків. 1942, ч. 2, с. 30—57; ч. 3, с. 30—55; 1943, ч. 4, с. 49—71.

Окрім археологічного наративу роман «Без ґрунту» просякнутий мистецтвознавчими вставками, які розпорошені по тексті і в сукупності складають історію мистецтва. Ще одна вставка міститься в творі «Болотяна Лукроза І»¹, у вигляді культурологічного наративу про явище «посполите бароко», його під цим терміном В. П. Петров ввів у науковий обіг. Він довів, що посполите бароко, як складова явища бароко, в Україні від часів Гетьманщини XVII ст. зберіглося до початку 1920-х рр. й охоплювало матеріальну соціально-господарську сферу життя посполитих козаків-ремісників та їх духовну сферу життя. Таке бачення поглиблює й розширює сучасні уявлення про зміст бароко, яке вважається проявом тільки духовного, культурно-мистецького життя суспільства: козацької старшини, вищого духовенства, козаків. У наративі посполитого бароко автор вставив міні-трактат про голод.

У романі «Дівчина з ведмедиком», що вийшов друком 1928 р. у видавництві «Сяйво», В. П. Петров (Домонтович) зробив вставку, присвячену флорентійському середньовічному політичному мислителю й письменнику Ніколо Макіавеллі (1469—1527) (Домонтович 2000, с. 161—164). В ній автор торкається загального бачення постаті і творів Макіавеллі, дивуючись *«його величності, передбачливості, обережності і мудрості»*. В. П. Петров привертає увагу до розуміння Макіавеллі умовними таких понять як любов, милосердя, жорсткість, тому вбивство багатьох людей виправдовується почуттям любові чи милосердя до них. Така теза Макіавеллі конкретизована епізодом із його твору «Pi principe» (Володар) про історію месіра Ріміра д'Орко, призначеного Чезаре Борджія знищити в Романії (Італії) грабіжництво й злочинство. Наказ був виконаний суворими заходами й країна була заспокоєна. Борджія використав Ріміра д'Орко в цілях власного звеличення в очах народу і провину за терор переклав на виконавця. Чезаре Борджія замість нагороди д'Орко віддав його під трибунал. Тіло покараного месіра д'Орко виставили на площі й покляли поручь закривавлений ніж. *«Це — писав Макіавеллі, — задовольнило почуття ненависті народу і викликало жах та повагу до герцога»*. Бачимо тут пряму аналогію італійської середньовічної історії з радянською терористичною реальністю 1930-х рр. Цією вставкою В. П. Петров передбачив більшовицький терор тридцятих років, який в ім'я майбутнього щастя трудящих мас знищив мільйони людей (Шерех 1998b, с. 87—88).

Ще одна риса авторського почерку В. П. Петрова (Домонтовича) полягає в другому плані текстів наукових і художніх творів. За визначенням Ю. В. Шевельова (Шереха), В. П. Петров, будучи неокласиком, як і всі вони взагалі, любив слова, закриті для загалу, не бажав їх розтлумачувати. Він майстерно передавав свої думки, не кажучи

про них відкрито, у другому плані, поміж рядків. Другий план в прозі В. П. Петрова (Домонтовича) активно досліджується літературознавцями, але в наукових текстах — недостатньо. Цю рису автор зберіг до кінця життя, що уможливило йому свободу самовиявлення в умовах тоталітарного режиму. Другий план яскраво проявився в фундаментальному дослідженні «Етногенез слов'ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика», як методологія, якою була історіософська концепція, конкретно-історичної теорії етногенезу (Корпусова 2002b). Ще одна риса авторського почерку В. П. Петрова полягала в тому, щоб дати поштовх думці читача в теоретичній і в джерелознавчій площині, не розкриваючи всієї лабораторії пошуку автора (Железняк 1999).

Причина фрагментарного уявлення про науковий доробок В. П. Петрова виникає також через його дослідження частинами, в межах окремих дисциплін, а не у всьому спектрі, про що йшлося. Крім вказаних причин цілісному уявленню феномена В. П. Петрова перешкоджає розпорошеність його матеріалів і документів в архівах різних країн світу, що пояснюється обставинами його життєпису. Матеріали і документи В. П. Петрова знаходяться в архівах США (Колумбійський, Гарвардський університети, УВАН та НТШ в Нью-Йорку), Німеччини (Мюнхен, Берлін, Фрайбург), Франції (Париж, Сарсель), Польщі (Холм, Люблін), України (у шести збірках у Києві, у Полтаві, Дніпрі) в РФ (Москва, Петербург, Саратов) (Брюховецький 2013, с. 23). Цей перелік архівів нещодавно доповнений архівом Дослідницького центру Східної Європи при Бременському університеті в Німеччині, про що йшлося, й доповнюватиметься далі.

Серед розпорошених матеріалів надважливу роль мають документи В. П. Петрова органів держбезпеки, що зберігаються в архівах РФ та України. Досі не доступні для громадян матеріали арешту В. П. Петрова у 1938 р. із звинуваченням у шпигунстві та причин його звільнення з під арешту (Брюховецький 2013, с. 160—161). Зміст його діяльності у зовнішній розвідці за часи Другої світової війни і у повоєнний період, зберігаються під грифом «таємно» в архівах органів держбезпеки України та РФ і недоступні для дослідників навіть у XXI ст.²

Проте вже відомі два документи про В. П. Петрова органів держбезпеки. Один з них у 1995 р. оприлюднив та перевидав у 2005 р М. А. Шудря, який, працюючи редактором журналу «Народна творчість та етнографія», спілкувався з Віктором Платоновичем, отримуючи від нього уроки літератури й новітньої історії (Шудря 2005). Зацікавлений діяльністю радянської розвідки під час Другої світової війни, М. А. Шудря напередодні

1. Першодрук: Рідне слово. Мюнхен-Фрайман, 1946, ч. 9—10.

2. У 2013 р. на презентації трьохтомника творів «В. П. Петров. Розвідки» присутній на ній генерал спецслужб України пояснив, що В. П. Петров належав до нечисленних аналітиків у складі зовнішньої розвідки (ГРУ), про діяльність яких мовчать.

ЛС-2

УРСР
КОМІТЕТ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ
при Раді Міністрів Української РСР

УСРСР
КОМІТЕТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
при Совете Министров Украинской ССР

№ 447/н

Місто Київ

5 г.

№ 447/н

29.06.65

Секретно

екз. № 1

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ КОМУНІСТИЧЕСЬКОЇ ПАРТІЇ
У К Р А І Н И

ДОКЛАДНА ЗАПИСКА

В Академії Наук Української ССР в посади і.о.старшого наукового співробітника працює професор ПЕТРОВ Віктор Платонович, 1894 року народження, уроженець Дніпропетровська.

В 1942-49 гг. тов.ПЕТРОВ В.П. з розвідувальним завданням знаходився в тылу врага, а в післявоєнний період в Західній Німеччині. Завдання виконав успішно і в 1949 році був виведений в СРСР. За бойову роботу в тылу врага тов.ПЕТРОВ в 1965 році нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня.

С метою збереження в таємні співробітництва з органами радянської розвідки своє перебування в Німеччині тов.ПЕТРОВ по нашому указуванню об'єднує участь в партизанському отряді і закордоннокомандировкою по лінії Міністерства зовнішньої торгівлі. В той же час ряд співробітників АН УРСР стало відомо про перебуванні тов.ПЕТРОВА в Німеччині в якості "переміщеної особи", що в кінцевому підсумку негативно впливає на його становище в колективі і перешкоджає його плідній науковій і видавничій роботі.

№ 4480

ДОКЛАДОВАЮЩА ОБ ИЗЛОЖЕННОМУ, прошу разрешения информировать руководство и парторганизацию АН УССР о выполнении тов.ПЕТРОВЫМ важной боевой работы в период Великой Отечественной войны и в послевоенный период и просить их содействия в научной работе тов. ПЕТРОВА и в издании его работ.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПРИ
СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

В.НИКИТЧЕНКО

Докладна записка ЦК КПУ від Комітету Держбезпеки при Раді Міністрів УРСР. Київ, 29.06.1965 р. (Галузевий державний архів СБУ)

незалежності України на весні 1991 р. звернувся до КДБ УРСР з проханням дозволити ознайомитися з особовою справою В. П. Петрова. Хоча архів КДБ йому не відкрили, він отримав неофіційний документ (машинопис на звичайному аркуші паперу, без надпису і печатки, російською мовою) від Є. К. Марчука, на той час заступника голови КДБ України. М. А. Шудря опублікував уривок документу, переклавши його українською. Передрук уривка подаємо у додатку 2.

В контексті цього неофіційного документа висвітлюються тільки деякі факти з життя В. П. Петрова, інші приховуються або даються частково чи не зовсім правдиво. Акцентуємо на тих фактах, які породжують запитання. Передовсім це усвідомлення того, що КДБ України в особі автора документу визнавав В. П. Петрова ученим із світовим ім'ям, який знав досконало кілька іноземних мов, мав два докторських ступені та майже 300 друкованих праць. Проте, в документі замовчується те, що після повернення В. П. Петрова у 1949 р. в Москву, вченого офіційно позбавили наукового ступеня доктора філологічних наук під приводом втрати документів захисту дисертації. Досі залишаються таємними справжні причини цього акту, який безумовно відбувся за рішенням КДБ СРСР. В контексті діяльності КДБ залишаються таємними відповіді

на питання: чому і де перебував В. П. Петров від 18 квітня 1949 р. до початку жовтня 1950 р., чому він мав працювати в Москві, а не у Києві та інші. Відповіді на всі запитання мають бути в архіві Служби безпеки України й РФ.

Саме з розсекреченого у 2013 р. Галузевого державного архіву СБУ походить другий документ: «Доповідна записка» Комітету Державної Безпеки при Раді міністрів Української РСР до Центрального комітету Комуністичної Партії України¹.

Це перший архівний документ СБУ про В. П. Петрова: раніше на всі запити про В. П. Петрова СБУ відповідала, що всі його документи передано в Москву. Щоб не було розмов про неоригінальне походження документу, вважаємо за потрібне детально його описати. Документ російською мовою — оригінал на офіційному бланку з гербом УРСР, з назвою установи українською і російською мовами. Дати створення і реєстрації прийому-передачі в ЦК КПУ на-

1. Зберігається: Галузевий державний архів СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 951, арк. 198—199. Документ опублікував Є. Андрющенко у січні 2021 р. на сайті Espresso.tv як науково-популярний текст без посилання на архів (Андрющенко 2021). Я вдячна йому за дозвіл наукової публікації документу і надання мені архівного шифру документу.

писані чорнилом і мають нерозбірливі підписи. Машинописний документ має дві сторінки. На обох в правому верхньому куті є правки вихідних даних, зроблених синім чорнилом. На першій сторінці (номер сторінки архівної справи ?) 185 перекреслено, нижче виправлено на 198. На другій сторінці 186 перекреслено, нижче виправлено на 199. Документ від 29 (цифру виправлено чорнилом) липня 1965 р. має № 447/к, гриф «таємно», 1 одиницю зберігання. В лівому верхньому куті навкіс резолюція чорнилом російською мовою: «Погоджено» з нерозбірливим підписом і датою 29 липня 1965 р. Штampi прийому-передачі документу поставлено на першому аркуші на полі нижніх кутів. У правому куті штамп з датою передачі документу 29.07.1965 р. та номером 2665/16; 2. У лівому куті штамп прийому документу з датою 30.07.1965 р. та номером 3623; 34. Документ розсекречено 27.06.2013 р. за номером 24/2—2641. Гриф «таємно» російською мовою перекреслено чорнилом, над ним написано українською «нетаємно» (додаток 3).

У документі не вказані анкетні дані про В. П. Петрова: військове звання, якщо воно було, національність, партійність, якщо була. Проте звертає на себе увагу те, що відповідні секретні служби визнавали наукове професорське звання В. П. Петрова, яке він мав працюючи у ВУАН з 1920-х рр. до 17 травня 1933 р. (упоряд. Яненко 2017, с. 137—142). Але невдовзі через репресії української інтелігенції більшовицькою владою звання професора у В. П. Петрова було скасовано і в офіційних документах ВУАН воно більше не вживається. Пам'ять про професорський статус В. П. Петрова зберегли науковці довоєнного покоління. У другій половині 1950-х рр. у ділових господарських документах архіву Інституту археології офіційна завідувачка архівом Н. В. Лінка до прізвища наукового керівника архіву В. П. Петрова додавала звання професора, підкреслюючи цим пошану і пам'ять про науковий статус вченого. Також після захисту дисертації В. П. Петровим, його вважала професором Об'єднана вчена рада відділу літератури, мовознавства і мистецтвознавства АН УРСР по захисту дисертацій, членом якої він був, і запрошувався взяти участь в її роботі. Визнання КДБ В. П. Петрова як вченого зі статусом професора підтверджується лаконічним написом на його надгробку: «Професор ПЕТРОВ Віктор Платонович 1894—1969». З епітафії незрозуміло, чому цивільну особу поховано на Лук'янівському елітному військовому цвинтарі, де ховають військових за бойові заслуги. Проте, сам факт поховання В. П. Петрова на військовому Лук'янівському цвинтарі є визнанням його бойових заслуг, а не тільки і не стільки таким визнанням є нагорода його орденом Вітчизняної війни 1 ступеню через 20 років по закінченню війни, в ювілейний рік Перемоги. Таку нагороду давали багатьом ветеранам війни як відзнаку за участь у бойових діях.

У документі, що публікується, міститься нова інформація, що пояснює важливі аспекти життя

і творчості В. П. Петрова. Йдеться про вказівку КДБ України керівництву Президії і парторганізації АН УРСР щодо «сприяння у науковій роботі тов. Петрова і в публікації його праць», а це означало повернення йому наукового статусу доктора наук і зняття негласної заборони публікацій монографічних праць. Найвірогідніше, що КДБ одночасно із врученням ордена на початку травня 1965 р. повідомило В. П. Петрова про ці вказівки. Тому він після вручення ордену в КДБ при Раді міністрів УРСР повернувся до Інституту археології дуже задоволений і радісний (Корнієнко 2002). Такі емоції завжди стриманого вченого, колишнього розвідника, не могла викликати лише нагорода орденом, бо найвищою нагородою для нього був дозвіл на повернення наукового ступеню доктора філологічних наук, що уможливлювало монографічні публікації основних проблем, над якими він працював і в яких знаходив свободу самовиявлення.

На той час науковий статус В. П. Петрова за стандартом СРСР був подвійним: офіційний для загалу — вчений без наукового ступеню, а неофіційний — професор, статус якого надавався вченим із науковим ступенем. Тому треба було знайти рішення, яким чином неофіційний статус зробити офіційним згідно з рішенням влади: КДБ України робить вказівки ЦК КПУ, який передає їх Президії та парторганізації АН УРСР, а та вказує останній ланці — Секції суспільних наук АН УРСР. Це питання потрібно було вирішити таким чином, щоб ні у кого з наукової спільноти не виникало ніяких підозр, поєднати не поєднане. Рішення знайшли у захисті дисертації *honoris causa* за всіма правилами. В. П. Петрову довелося про людське око виконати всі вимоги до захисту дисертації кандидата наук: здати всі кандидатські іспити, в авторефераті вказати назву вченого ступеню кандидата філологічних наук. Але обсяг автореферату у чотири друкованих аркуша відповідав обсягу автореферату докторської дисертації, тоді як кандидатська мала два друкованих аркуша. Це опосередковано вказувало на справжню мету захисту. Тема дисертації присвячена проблемі етногенезу і вирішувалася в авторському розумінні. Хоча назва автореферату: «Язык. Этнос. Фольклор» не виходила поза межі філологічної дисципліни, в текст автореферату автор включив дослідження з археології й історії, етнографії і надав їх в бібліографії автореферату. Вирішення проблеми етногенезу як такої, вчений розглядав на прикладі конкретних народів Придніпров'я: скіфів і слов'ян. Захист дисертації міждисциплінарного спрямування потребував створення спеціальної об'єднаної вченої ради різних гуманітарних інститутів АН УРСР. Рішення присудження вченого ступеня доктора філологічних наук В. П. Петрову ВАК СРСР затягував на рік, до 13 травня 1967 р. через скандал, позаяк Вчена рада Секції суспільних наук АН УРСР, на який захищався В. П. Петров, порушила правила: не запитала дозволу московського ВАК на такий захист. Про

це у листі розповів Віктору Платоновичу член ВАК Ф. Філін (Бузько, Володарець-Урбанович 2020, с. 329). На наш погляд, затримка виникла не через бюрократію наукової сфери — порушення АН УРСР субординації ВАК СРСР, а через порушення субординації органів держбезпеки. КДБ України не запитав дозволу на захист В. П. Петрова у КДБ СРСР.

Після захисту дисертації із низки праць В. П. Петрова, які вже були підготовлені до друку, у 1968 р. опубліковані два його твори: «Скіфи: Мова і етнос» видав Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР, а «Подсечное земледелие» — Інститут археології АН УРСР. Проте публікації фундаментальної монографії В. П. Петрова «Етногенез слов'ян», з концепцією створеною ним у 1940-і рр. на Заході, перешкодив вище-президент АН УРСР І. К. Білодід. Від провалу її врятувало лише особисте втручання президента АН УРСР Б. Є. Патона (Стрижак 2000, с. 4). Монографія вийшла з друку після смерті автора у 1972 р.

Без проблем вирішилося питання з наданням В. П. Петрову квартири, якої він не мав з часів початку війни. Твердження КДБ про те, що низка співробітників АН УРСР перешкоджала плідній науковій і видавничій діяльності В. П. Петрова, є прикриттям своїх вказівок апарату Президії АН УРСР і парторганізації АН УРСР, яка існувала на правах райкому компартії, щодо ставлення до В. П. Петрова. За твердженням О. С. Стрижака найбільше перешкодив В. П. Петрову у науковій діяльності вище-президент АН УРСР, директор Інституту мовознавства І. К. Білодід. Що стосується згадуваного в документі ставлення частини наукової спільноти до В. П. Петрова, то повернення йому наукового статусу нічого не змінило.

Залишалося контроверсійне ставлення до нього. У науковій площині спадок В. П. Петрова не викликав розбіжностей у його дослідників на протигагу дослідникам літературної спадщини В. Домонтовича. Проблема «роздвоєності» — етичної опозиції Петров / Домонтович постала в центрі боротьби за канон української культури (Портнов 2011). Літературознавці, роз'єднавшись на два протилежні непримиримі табори в залежності від ментальної моделі свого мислення, відводять В. П. Петрову (Домонтовичу) прямо протилежні ролі, відповідно інтерпретуючи ті самі загальновідомі тексти та біографічні дані. Головним аргументом проти В. П. Петрова є факти: арешт Петрова у 1938 р. та діяльність розвідника упродовж 1942—1950 рр., хоча дотепер зміст матеріалів про це засекречений.

В одному таборі літературознавці доводять, що крізь призму художньої творчості В. П. Петров (Домонтович) показав свою непричетність до радянської тоталітарної системи, а її несприйняття В. П. Петров «проносив крізь усі часові зміни й зигзаги подивудігну едність своєї особистості як людини й письменника. Протягом двадцятих довгих і важких років терору на

Україні, війни і еміграції, писання і мовчання він зберіг незвичайну вірність собі в тематиці, проблематиці, світовідчужанні і навіть стилі. Зміни були часові і поверхові, едність доглибна» (Шерех 1998b, с. 84). «Радянська система, — як стверджував Ю. В. Шевельов (Шерех), — не може претендувати на Домонтовича-письменника. Вирішальні тут не кілька виразно протирадянських оповідань — їх можна було написати на спеціальне завдання. Вирішальні тут, власне аполітичні твори Домонтовича. Увесь їхній світогляд, уся система думання, уся проблематика настільки чужа радянським, водночас не полемізуючи з ними, лишаючи їх просто осторонь, що тут не можна говорити про якусь фальш чи підробку. Тому не випадково, що з поверненням Петрова до Радянського Союзу Домонтович перестав існувати, не зробивши жадної спроби, пристосувавшись, відродитися» (Шерех 1998, с. 111—112).

Письменник В. Домонтович, як частина цілої особистості В. П. Петрова, сховався від системи, виставляючи на видноті іншу частину — вченого. В. П. Петров, як особистість, був впевнений свого права бути вільною людиною і залишився сам собою, не зрадив себе, не зламався під тиском влади, не змінив свого ставлення до радянської системи. Він там «де треба, покійно цитував К. Маркса й Ф. Енгельса, хоч і утримувався від критики “українських буржуазних націоналістів”, і нікого, як вони ж відзначали, не агітував репатрійовуватися, що робили, звичайно, поверненці — “зрадники”, не брав участі в шумливих кампаніях “боротьби” за мир, не викривав “янкі-імперіалістів” і т. ін. Він був нижче трави і тихше води, явно “відчуваючи” за собою якісь “провини”, на покриття яких бракувало тих “індульгенцій”, які він діставав при виході “на холод”» (Стрижак 2000, с. 8). Головною «індульгенцією» найвірогідніше було збереження життя вченого, можливість працювати в науці, хоча і без вченого ступеня, спочатку вимушено в Москві, а по смерті Сталіна вже наприкінці 1956 р. отримав дозвіл повернутися до Києва.

Конкретні завдання В. П. Петрова, як радянського розвідника, до тепер достеменно невідомі. В. П. Петров отримав легенду розвідника, яку було оприлюднено в газеті «За Радянську Україну». Газети скидали з радянських літаків на окуповану німцями територію України навесні 1942 р. За легендою В. П. Петров належав до «українсько-німецьких буржуазних націоналістів», а його прізвище фігурувало поряд із іменами гетьмана П. Скоропадського, міністра його уряду історика Д. Дорошенка, полковника А. Мельника та інших (Стрижак 2006). Сам Віктор Платонович знав ціну мовчання за будь-яких обставин. Від мовчання залежало його життя, тому говорив про себе найменше (Стрижак 2000, с. 4). Коли в останні десятиріччя життя йому докучали допитливі колеги щодо діяльності розвідника, він відповідав лаконічно: «Я був у відрадженьні» (Рутківська

2008, с. 384), або вигадував байки про два головних завдання, які мали виконувати оперативники, тоді як він був аналітиком. Про такі «завдання» він відповів на питання М. Ю. Брайчевського (2008, с. 380—381). Першим з них: увійти і очолити український уряд в окупованій німцями Україні; друге завдання було пов'язане з ліквідацією Гітлера. Ці байки, з легкої руки М. Ю. Брайчевського, продовжували існувати далі. Не вдалося розсекретити таємниці завдань розвідника московському археологу Г. Б. Федорову та його дружині, досвідченій журналістці М. Г. Рошаль. В. П. Петров виявив себе як військовий аналітик, але не відкрив своїх завдань, лише розповів за яких обставин і коли він перетнув лінію фронту (Кравченко 2002, с. 85). Але одне із завдань В. П. Петрову Третього рейху відоме. Йдеться про його діяльність в системі пропаганди — видання часопису «Український засів». В ньому, згідно легенди і своєму вибору, він друкував художні твори письменників «Розстріляного відродження» заборонені в СРСР та свої твори. Досліджуючи феномен В. П. Петрова в контексті одвічної інтелектуально-етичної проблеми: протилежності/єдності інтелектуального та етично внеску особи в життя суспільства, вважаємо, що В. П. Петров належить до тих великих особистостей, чий інтелектуальний внесок відповідає етичному.

З іншого табору противники В. П. Петрова, переважно літературознавці, не цікавилися інтелектуальною прозою В. Домонтовича, навіть тією, що була яскравою сторінкою української еміграційної літератури 1945—1948 рр. (Портнов 2011; Луцій 2012). Вони бачать В. П. Петрова радянським шпигуном, закамуйфльованим під третьорядного літератора. Він — провісник нової доби без автентичного обличчя. Етична неприйнятність постаті В. П. Петрова у них основана на чутках навколо подій, які не зафіксовані джерелами, або на особистому враженні від зустріч з ним. Як, наприклад, І. Ф. Драч, який узяв на себе роль морального і естетичного судді В. П. Петрова і його дружини С. Ф. Зерової (Портнов 2011, с. 166—167). І. Ф. Драч, прийшовши до дому В. П. Петрова, бачив його у якомусь сірому одязі *«і дуже слизким»*. Як пише А. В. Портнов, І. Ф. Драча з В. П. Петровим познайомив Г. Кочур, який з В. П. Петровим склали примітки до поетичної збірки Миколи Зерова (1966). Проте, як зауважив А. В. Портнов, *«Іван Драч ані на хвилику не замислився над тим, як він — молодий поет-комуніст, який щойно повернувся з Нью-Йорка, куди в 60-ті роки виїзд аж ніяк не був відкритим для всіх охочих, — міг виглядати в очах старенького Петрова. Ще й у контексті передавання привіту від людини, яка офіційно вважалася в СРСР “фашистським колаборантом” і “буржуазним націоналістом”»* (Портнов 2011, с. 167). Виходячи з фрази В. П. Петрова: *«Зрештою, кожна людина, пишучи про інших, пише тільки про себе»*, А. В. Портнов охарактеризував критиків (Я. Р. Дашкевич, М. Н. Москаленко, І. Ф. Драч та інші), які негативно оцінюва-

ли постать В. П. Петрова таким чином: *«Пишучи про Петрова, його критики вибудовували власні репутації, стилістичні стратегії, інтелектуальні генеалогії, утверджувалися в моральній вищості чи здобували скандальну славу. Тобто писали про себе. Чи не про це Петрову йшлося у розтиражованій фразі з “Аліни й Костомарова”?»* (Портнов 2011, с. 181). Говорячи про критиків В. П. Петрова в особі І. Ф. Драча, додаємо, що останній не міг утриматися від того, щоб не додати краплю дьогтю в діжку меду навіть підчас презентації книжок «Віктор Петров. Розвідки» й «Віктор Петров: верхи долі — верхи та долі» в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» 29 травня 2013 р. Зокрема він згадав, що на громадський панахиді В. П. Петрова в Інституті археології був повний зал народу і ніхто не знав, кого хоронять. Але поруч з дверима у той зал висіло траурне оголошення з портретом В. П. Петрова. На Лук'янівському цвинтарі, за словами І. Ф. Драча, було більше кадебістів ніж цивільних. Проте, я пам'ятаю, що людей у військовій формі не було ні на панахиді, ні на цвинтарі. А І. Ф. Драч їх впізнав в обличчя.

Питання, за що воював В. П. Петров, за браком розсекречених радянських архівів СБУ відкриті. Сам В. П. Петров казав М. А. Шудрі, що залишився живим тому, що добре воював *«на два фронти»*. Як це розуміти? Що насправді він мав на увазі?

Вважаємо, що згода В. П. Петрова бути розвідником в тилу ворога підчас Другої світової війни пояснюється площиною його мислення: розумінням з погляду філософії основних причин виникнення цієї війни та бачення однакових за суттю тоталітарних ідеологій гітлерівського націонал-соціалізму Німеччини і сталінського більшовицького соціалізму СРСР, між якими він поставив знак рівності. Тому згода бути розвідником надавала В. П. Петрову можливість воювати *«на два фронти»*, тобто проти обох тоталітарних країн. Він натякнув М. А. Шудрі, що відповідь на питання: за кого саме він воював, криється в його творі «Апостоли». В ньому в метафоричному вигляді В. П. Петров доводив, що вірив і воював за розп'яту більшовиками Русь-Україну¹. Україну він вважав *«батьківщиною з маленької літери»*, на протигагу офіційної Батьківщини — СРСР (Шудря 2005). В творі «Апостоли» автор зашифрував себе в образі апостола Хоми, якого, як і В. П. Петрова, вважали зрадником. Хома, на обвинувачення його в можливій зраді, відповів: *«Я волю знати, щоб не помилятися. Я мушу знати, щоб стати на чийсь бік»* (Домонтович 2000, с. 47). В. П. Петров, як і Хома, зрозумів, що *«Лише тепер, коли ми знищені й знеможені, коли нас чекає смерть, ми наблизилися до перемоги»*, що *«Переможе Розп'ятий; зневажений здобуде царство»* (Домонтович 2000, с. 48—49). Тому В. П. Петров йшов поруч з іншими борцями за

1. Про Русь-Україну В. П. Петров писав в романі «Без ґрунту» (Корпусова 2019а).

Україну-Русь, як апостол Хома йшов поруч з іншими апостолами «вперед назустріч своїй хисткій і непевній долі, може, навіть назустріч своїй загибелі». Доля залишила В. П. Петрова живим, йому не судилося дожити до перемоги розп'ятої України. Те, за що він усе життя боровся на свій лад, втілювалося у життя. Отже, на запитання Докії Гуменної відповімо: Так, Віктор Платонович Петров мав запорозький дух, він був людиною великих діл і принципів. Його феномен відповідає всім критеріям сучасного наукового визначення поняття генія (Ралько 2012). Найвищою нагородою В. П. Петрову (Домонтовичу) слугуватиме пам'ять про нього у свідомості українців.

Додаток 1¹

НОТАТКИ В. П. ПЕТРОВА ЩОДО ОБГОВОРЕННЯ ЙОГО ДОПОВІДІ В ІА. ДРУГА ПОЛОВИНА 1950-Х рр.

ЄВМахно

Шахматов — в V ст (переселення? — слово нерозбірливе) / Нідерлі / Тільки у відповіді / співставлень немає / Нового рішення не дано / Нове не (слово нерозбірливе)

Волод.[имир] Андр.[ійович] [Богусевич]

Нігілізм / заперечення чого? / Заперечення заперечується / концепцій / підтверджує Нідерлі / і / висновки вже / перша частина / відповідає / висновкам

Ді Бліфельд

Мова недостатня / Не² мова неадекватна / етносу / ЕПОХА / (*частина слова нерозбірлива, закреслена) рівень господарства / (слово нерозбірливе)

Rads / Saime / genns / tosties / (Три слова нерозбірливі)

Pro domo sua (На свій захист)

Щоб уникнути непорозуміння

1. Порівняльний матеріал

• мовознавчий матеріал порівняльних зіставлень

загальноприйнятій

загальновизнаний

це стандартний матеріал

знаходиться поза дискусій

проста арифметика.

2. Я не вносив ніяких до нього ніяких змін, — і прошу ставитися до нього як до такого. Ні про яку ревізію мовознавства, як науки, та мовознавчих даних не м.[оже] б.[ути], сподіваюся, мови.

3. Вдячний товаришам і керівництву Сектору за надання мені можливості (слово скорочено) доповідати поза-профілем ІА.

4. Позаяк доводиться виступати перед археологами прошу розглядати доповідь як інформацію, а не обговорення.

1. Оригінал, автограф російською мовою. Особливості правопису збережено. Переклад автора.

2. Слово «не» закреслене.

5. При сьогоднішній ситуації в археологічній науці³, наскрізь етнізований, науці⁴, яка отримала суто^{5***} етнічний нахил, гадаю, буде недаремно запровадити в курс мовознавчих даних, як ставиться та ж проблематика в мовознавстві, як вирішується ця проблематика мовознавцями та як м.[оже] вирішуватися.

6. Нижче я зазначу, що належить особисто мені та за що я відповідаю на відміну від того, що мені не належить⁶, що⁷ є приналежністю мовознавчої науки⁸.

І де можлива тільки одна позиція: або мовознавство, як наука існує, й тоді із її твердженнями треба рахуватися, або дана наука не існує і тоді...

Додаток 2

УРИВОК ЛИСТА Є. К. МАРЧУКА ПРО В. П. ПЕТРОВА

1941 року В. Петров разом з Академією Наук був евакуйований до Уфи, де працював ученим секретарем Інституту суспільних наук. Визнаний учений із світовим іменем (майже 300 друкованих праць) В. Петров, маючи два докторських ступені, знаючи досконало кілька іноземних мов, зокрема німецьку, коли над країною нависла смертельна загроза, добровільно виявив бажання допомагати в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками. Його прохання задовольнили, й він був зарахований у розвідку. Після відповідної підготовки, в лютому 1942 року, його перекинули в район Харкова через лінію фронту для виконання завдань у тилу ворога.

Згідно з даними дорученнями, В. Петров ужився в потрібні для розвідки кола й незабаром виїхав у Берлін, а після закінчення війни — до Західної Німеччини. Останнє місце його роботи за кордоном — продекан філософського факультету так званого Українського Вільного Університету (Мюнхен). За цей час В. Петров подав цілу низку важливих матеріалів, які цікавили радянську розвідку й нашу країну.

1949 року внаслідок зради одного із зв'язкових, якого використовували для підтримування стосунків із В. Петровим, його вивезли із Західної Німеччини на територію Радянського Союзу й через певний час⁹ він попросився з розвідки й перейшов працювати за фахом.

3. Слово «науці» вставлене зверху рядка більш дрібним почерком перед словом «наскрізь».

4. Слово «науці» написано зверху рядка більш дрібним почерком над щільно закресленим словом.

5. Слово «суто» вставлене зверху рядка більш дрібним почерком перед словом «етнічний».

6. Закреслене: «за що я відповідальності не несу».

7. Перед словом «що» закреслене «і».

8. Перед словом «науки» закреслене «в».

9. Закреслено: «звільнили з розвідки».

1965 року за велику роботу в тилу ворога В. Петров був нагороджений орденом Вітчизняної війни першого ступеня.

Останнім часом працював в Інституті археології Академії Наук УРСР.

Помер В. Петров 8 червня 1969 року.

Додаток 3

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ ДОКЛАДНА ЗАПИСКА

В Академії Наук Української СРСР на посаді в. о. старшого наукового співробітника працює професор ПЕТРОВ Віктор Платонович, 1894 року народження, уродженець Дніпропетровська.

У 1942—49 рр. тов. ПЕТРОВ В. П. з розвідвальним завданням перебував в тилу ворога, а в повоєнний період у Західній Німеччині. Завдання виконав успішно і в 1949 році його виведено в СРСР. За бойову роботу в тилу ворога тов. Петрова у 1965 році нагороджено орденом Вітчизняної війни першого ступеню.

З метою збереження таємності співробітництва з органами радянської розвідки своє перебування в Німеччині тов. ПЕТРОВ за нашою вказівкою пояснює участь в партизанському загоні і закордонним відрядженням по лінії Міністерства зовнішньої торгівлі. В той же час низці співробітників АН УРСР стало відомо про перебування тов. Петрова в Німеччині в якості «переміщеної особи», що в решті-решт негативно відображається на його становищі в колективі і перешкоджає його плідній науковій і видавничій діяльності.

Доповідаючи про вищесказане, просимо дозволу інформувати керівництво і парторганізацію АН УРСР про виконання тов. ПЕТРОВИМ важливої бойової роботи в період Великої Вітчизняної війни і в повоєнний період і просити їх сприяння у науковій роботі тов. Петрова і в публікації його праць.

ГОЛОВА КОМІТЕТУ ДЕРЖБЕЗПЕКИ ПРИ
РАДІ МІНІСТРІВ УКРАЇНСЬКОЇ СРСР
підпис В. НИКИТЧЕНКО

ЛІТЕРАТУРА

Абашина, Н. С. 1986. Вивчення етногенезу слов'ян у роботах В. П. Петрова. *Археологія*, 54, с. 6-13.

Абашина, Н. С. 1997а. Наукові праці В. П. Петрова з проблем етногенезу та археології. В: Баран, В. Д. (ред.). *Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян. Збірник наукових праць, присвячений 100-річчю з дня народження В. П. Петрова*. Київ; Львів: РАС, с. 9-11.

Абашина, Н. С. 1997b. Рукописи В. П. Петрова з проблем етногенезу та археології, що зберігаються в Науковому архіві Інституту археології АН України. В: Баран, В. Д. (ред.). *Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян. Збірник наукових праць, присвячений 100-річчю з дня народження В. П. Петрова*. Київ; Львів: РАС, с. 11-12.

Абашина, Н. С. 2005. В. П. Петров про взаємодію античної цивілізації з варварським світом. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*, 73—75, с. 8-10.

Абашина, Н. С., Козак, Д. Н., Синиця, Є. В., Терпиловський, Р. В. 2012. *Давні слов'яни. Археологія та історія: навчальний посібник*. Київ: Стародавній світ.

Абашина, Н., Корпусова, В. 2008. Невідомі сторінки біографії археолога В. П. Петрова. *Археологічні студії*, 3, с. 252-267.

Андреев, В. М. 2012. *Віктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого*. Дніпропетровськ: Герда.

[Андрющенко, Є.] 2021. *Знайдено документальне підтвердження роботи письменника Домонтовича на розвідку* (online). Київ: ESPRESSO.TV. Режим доступу: https://espresso.tv/news/2021/01/30/znaydeno_dokumentalne_pidtverdzhennya_roboty_rusmennika_domontovycha_na_rozvidku (Дата звернення 25 жовтня 2023).

Білокінь, С. 1992. Довкола таємниці. В: Петров, В. *Діячі української культури (1920—1940 рр.): Жертви більшовицького терору*. Київ: Воскресіння, с. 3—23.

Білокінь, С. І. 1999. Бібліографічний показник праць В. П. Петрова. В: Железняк, І. М. (ред.). *Slavica та Baltica в ономастиці України*. Київ, с. 29-44.

Брайчевський, М., Симонович, Э. 1966. К 70-летию В. П. Петрова. *Советская археология*, 3, с. 260-261.

Брайчевський, М. 2008. В. П. Петров (Домонтович). *Українська біографістика*, 4, с. 378-382.

Брюховецький, В. 2013. *Віктор Петров: Верхи долі — верхи і долі*. Київ: Темпора.

Брюховецький, В. (упоряд.). 2013. *Віктор Петров: Розвідки*. 1—3. Київ: Темпора.

Бузько, О., Володарець-Урбанович, Я. 2020. Документи до біографії Віктора Петрова з Наукового архіву Інституту археології НАН України. В: Глінянович, К., Крупа, П., Маєвська, Й. (ред.). *Віктор Петров: мапування творчості письменника*. Краків: TAiWPN Universitas, с. 317-340.

Гайм, Г. 1925. *Новели*. Київ: Слово.

Глінянович, К., Крупа, П., Маєвська, Й. (ред.). 2020. *Віктор Петров: мапування творчості письменника*. Краків: TAiWPN Universitas.

Глінянович, К., Крупа, П., Маєвська, Й. 2020. Віктор Петров: мапування творчості письменника. В: Глінянович, К., Крупа, П., Маєвська, Й. (ред.). *Віктор Петров: мапування творчості письменника*. Краків: TAiWPN Universitas, с. 9-20.

Дмитренко, М. 2000. Віктор Петров — дослідник фольклору. *Народна творчість та етнографія*, 4, с. 88-91.

Домонтович, В. 1947. *Доктор Серафікус*. Мюнхен: Українська трибуна.

Домонтович, В. 1948. *Без ґрунту: Повість*. Ретенсбург: М. Борецький.

Домонтович, В. 1988. *Проза. Три томи*. Нью-Йорк: Сучасність.

Домонтович, В. 1992. Болотяна Лукроза (із спогадів). *Хроніка 2000*, 2, с. 102-116.

Домонтович, В. 1993. Університетські роки. *Хроніка 2000*, 1—2 (3—4), с. 136-147.

Домонтович, В. 2000. *Дівчина з ведмедиком: роман; Болотяна лукроза: оповідання та нариси*. Київ: Критика.

Железняк, І. М. 1999. Ономастичні пошуки В. П. Петрова (до 30-річчя від дня смерті). *Мовознавство*, 6, с. 11-16.

- Зайцев, Петров. 1994. Зайцев, П. *Перше кохання Шевченка*. Петров, В. *Романи Куліша; Аліна і Костомаров*. Київ: Україна.
- Зеров, М. 1966. *Вибране*. Київ: Дніпро.
- Корнієнко, К. 2002. Особлива людина. *Слово і Час*, 10 (502), с. 76-78.
- Корпусова, В. М. 2001. Рукописи народознавчих праць Віктора Петрова. *Народна творчість та етнографія*, 3, с. 123-124.
- Корпусова, В. М. 2002а. Бібліографічний показник праць В. Петрова з проблем літературознавства, фольклору та історіософії. *Слово і Час*, 10 (502), с. 93-96.
- Корпусова, В. 2002b. В. Петров (Домонтович): етногенетика як свобода самовиявлення. *Слово і Час*, 10 (502), с. 17-25.
- Корпусова, В. М. 2002с. Питання орієнталістики у спадщині В. П. Петрова. *Східний світ*, 1, с. 41-45.
- Корпусова, В. М. 2003. В. Петров (Домонтович): Трипільська спадщина в історії України. *Матеріали до української етнології*, 3 (6), с. 45-52.
- Корпусова, В. М. 2005. Невідомий документ: «Петров Віктор Платонович. Праці з філософії». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*, 73—75, с. 22-24.
- Корпусова, В. 2019а. Віктор Петров (Домонтович). Кераміка і керамическое производство зарубинецького і черняхівського времени на території Подніпров'я во II в. до н. е. — V в. н. е. *Українська керамологія: Національний науковий щорічник за рік 2008*, IV (3): Персоналії української керамології, с. 298-310.
- Корпусова, В. М. 2019b. Християнський світогляд Віктора Петрова (Домонтовича). *Українська біографістика*, 18, с. 116-135.
- Корпусова, В. М., Абашина, Н. С. 2019. Історіософія В. П. Петрова як методологія етногенетичних студій. *Археологія*, 4, с. 5-11.
- Корпусова, В. М., Станіцина, Г. О. 2005. Документи В. П. Петрова в Науковому архіві Інституту археології НАН України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*, 73—75, с. 24-27.
- Кравченко, Н. 2002. Збагнення. *Слово і Час*, 10 (502), с. 81-88.
- Лупцій, С. 2012. Жанрово-стильові особливості української еміграційної прози періоду МУРу (1945—1948). *Слово і Час*, 7 (619), с. 3-17.
- Максимов, Є. В. 1986. Питання історії стародавніх слов'ян у працях В. П. Петрова. *Археологія*, 54, с. 1-6.
- Махно, Є. В. 1975. Пам'яті Віктора Платоновича Петрова. *Археологія*, 18, с. 3-6.
- Мезенцева, Г. Г. 1997. *Дослідники археології України: Енциклопедичний словник-довідник*. Чернівці: Сіверянська думка.
- Петров, В. П. б. р. *Походження слов'ян і проблема балто-слов'янської єдності*. НА ІА НАН України, ф. 16 (В. П. Петров), спр. 260, арк. 47—50.
- Петров, В. 1946. Як виникли міста на Україні. *Нова дорога*, 2—3, с. 3-7.
- Петров, В. П. 1964. Історична топографія Києва (Першопочатки міста). *Історичні джерела та їх використання*, 1, с. 114-140.
- Петров, В. П. 1966. *Язык. Этнос. Фольклор*. Автореферат дисертації к. ф. н.
- Петров, В. П. 1972. *Етногенез слов'ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика*. Київ: Наукова думка.
- Петров, В. 1992а. Археологія і соціологія: форми соціологічних побудов археології як науки. *Хроніка 2000*, 2, с. 99-101.
- Петров, В. 1992b. *Діячі української культури (1920—1940 рр.) — жертви більшовицького терору*. Київ: Воскресіння.
- Петров, В. 1992с. *Походження українського народу*. Київ: Фенікс.
- Петров, В. 1992d. Хуторянство і Європа. *Хроніка 2000*, 2, с. 66-77.
- Петров, В. П. 2002. Хазари в Криму. Хазарское и русское письмо VI—IX вв. н. э. *Східний світ*, 1, с. 38-40.
- Петров, В. П. 2006а. *Мислення родового суспільства (на підставі археологічних і етнографічних джерел)*. Київ: ІМФЕ. ім. М. Т. Рильського НАН України.
- Петров, В. 2006b. Человек, которого мучила бесконечность. О мудрости Тургеневской. *Слово і Час*, 5 (545), с. 68-72.
- Петров (Домонтович), В. 2012. В этой же форме написаны прекрасные гимны: Про розвиток середньовічної поезії. *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія*, 8, с. 171-197.
- Петров, В. 2013а. Археологія та соціологія. Форми соціологічних побудов археології як науки. В: Брюховецький, В. (упоряд.). *Віктор Петров: Розвідки*. 3. Київ: Темпора, с. 1445-1449.
- Петров, В. 2013b. Історіософічні етюди. В: Брюховецький, В. (упоряд.). *Віктор Петров: Розвідки*. 2. Київ: Темпора, с. 914-935.
- Портнов, А. 2011. Віктор Петров і його критики. В: Портнов, А. *Історії істориків. Обличчя й образи української історіографії ХХ століття*. Київ: Критика, с. 143-181.
- Ралько, І. М. 2012. Динаміка переходу здібностей у геніальність: психологічний аспект аналізу. *Прикарпатський вісник НТШ*, 3 (19), с. 161-169.
- Руденко, С. В. 2005. В. П. Петров як історик філософії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*, 73—75, с. 39-45.
- Рутківська, Л. М. 2008. Незабутні зустрічі. *Українська біографістика*, 4, с. 383-391.
- Сергієнко, В. (упоряд.). 2021. *Віктор Петров. Листи до Софії Зерової*. Київ: Дух і Літера.
- Стрижак, О. С. 1999. Віктор Платонович Петров. В: Железняк, І. М. (ред.). *Slavica та Baltica в ономастичній Україні*. Київ, с. 4-29.
- Стрижак, О. 2000. Віктор Петров (до 105-річчя з дня народження й 30-річчя з дня смерті). *Народознавство*, 58, с. 2-19.
- Стрижак, О. С. 2006. Хто такий В. П. Петров (Домонтович)? *Ант: Вісник археології, мистецтва культурної антропології*, 16—18, с. 180-188.
- Симонович, Э. А. 1970. В. П. Петров [Некролог]. *Советская археология*, 1, с. 313-315.
- Томашевський, А. П. 2008. Внесок В. П. Петрова у становлення вітчизняних еколого-господарських досліджень слов'яно-руської доби. *Українська біографістика*, 4, с. 436-442.
- Франко, О. О., Хомин, Н. А. 2010. Науково-організаційна діяльність Віктора Петрова (20—30-ті роки ХХ ст.). *Вісник Інституту археології*, 5, с. 84-92.
- Франц, В. 1947. В палаці первосвященника. З «Павло серед юдеїв. Драматична легенда». *Арка: Журнал літератури, мистецтва і критики*, 5, с. 37-38.
- Шевельов, Ю. (Юрій Шерех). 2001. *Я — мене — мені... (і довкруги). Спогади*. 2: В Європі. Харків; Нью-Йорк: Березиль.
- Шевчук, Т. 2003. «Етнографічний вісник» ВУАН в опціях лєнінградських учених 20—30-х рр. ХХ ст. *Матеріали до української етнології*, 3 (6), с. 196-200.

Шерех, Ю. 1998а. Віктор Петров, як я його бачив. В: Шерех, Ю. *Поза книжками і з книжок*. Київ: Час, с. 115-124.

Шерех, Ю. 1998b. Шостий у гроні. В. Домонтович в історії української прози. В: Шерех, Ю. *Поза книжками і з книжок*. Київ: Час, с. 77-114.

Шовкопляс, І. Г. 1969. *Розвиток радянської археології на Україні (1917—1966)*. Бібліографія. Київ: Наукова думка.

Шудря, М. А. 2005. На два фронти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*, 73—75, с. 76-77.

Яненко, А. (упоряд.). 2017. *Археологічний музей Всеукраїнської академії наук: дослідження і матеріали*. Київ: НКПІКЗ.

Glinianowicz, K., Krupa, P. (ed.). 2023. *Wiktor Petrow: w stronę krytycznej nowoczesności*. 1. Kraków: Universitas.

Domontowitsch, W. 2022. *Das Mädchen mit dem Bösen*. Wien: Septime.

Petrov, V. 1944. *Grundprobleme des Studiums der primitiven Volkskunde*. Berlin: Ukrainisches Wissenschaftliches Institut in Berlin.

REFERENCES

Abashyna, N. S. 1986. Vychennia etnogenezu slov'ian u robotakh V. P. Petrova. *Arkheolohiia*, 54, s. 6-13.

Abashyna, N. S. 1997a. Naukovi pratsi V. P. Petrova z problem etnogenezu ta arkheolohii. In: Baran, V. D. (ed.). *Problemy pokhodzhennia ta istorichnoho rozvytku slov'ian. Zbirnyk naukovykh prats, prysviachenyi 100-richchiiu z dnia narodzhennia V. P. Petrova*. Kyiv; Lviv: RAS, s. 9-11.

Abashyna, N. S. 1997b. Rukopysy V. P. Petrova z problem etnogenezu ta arkheolohii, shcho zberihaiutsia v Naukovomu arkhivi Instytutu arkheolohii AN Ukrainy. In: Baran, V. D. (ed.). *Problemy pokhodzhennia ta istorichnoho rozvytku slov'ian. Zbirnyk naukovykh prats, prysviachenyi 100-richchiiu z dnia narodzhennia V. P. Petrova*. Kyiv; Lviv: RAS, s. 11-12.

Abashyna, N. S. 2005. V. P. Petrov pro vzaïmodiïu antychnoi tsyvilizatsii z varvarskym svitom. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia*, 73—75, s. 8-10.

Abashyna, N. S., Kozak, D. N., Synytsia, Ye. V., Terpylovskiy, R. V. 2012. Davni slov'iany. *Arkheolohiia ta istoriia: navchafii posibnykh*. Kyiv: Starodavnyi svit.

Abashyna, N., Korpuseva, V. 2008. Nevidomi storinky biografiï arkheoloha V. P. Petrova. *Arkheolohichni studii*, 3, s. 252-267.

Andrieiev, V. M. 2012. *Viktor Petrov. Narysy intelektualnoi biografiï vchenoho*. Dnipropetrovsk: Herda.

[Andriushchenko, Ye.] 2021. *Znaideno dokumentalne pidtverdzhennia roboty pysmennyka Domontovycha na rozvidku* (online). Kyiv: ESPRESO.TV. Rezhym dostupu: https://espreso.tv/news/2021/01/30/znaydeno_dokumentalne_pidtverdzhennia_roboty_pysmennyka_domontovycha_na_rozvidku (Data zvernennia 25 zhovtnia 2023).

Bilokin, S. 1992. Dovkola taiemnytsi. In: Petrov, V. *Diiachi ukraïnskoi kultury (1920—1940 rr.)*: Zhertvy bilshovytskoho teroru. Kyiv: Voskresinnia, s. 3-23.

Bilokin, S. I. 1999. Bibliohrafichnyi pokazhchyk prats V. P. Petrova. In: Zhelezniak, I. M. (ed.). *Slavica ta Baltica v onomastytsi Ukrainy*. Kyiv, s. 29-44.

Braichevskii, M., Symonovich, E. 1966. K 70-letiiu V. P. Petrova. *Sovetskaia arkheologiia*, 3, s. 260-261.

Braichevskiy, M. 2008. V. P. Petrov (Domontovich). *Ukrainska biohrafistyka*, 4, s. 378-382.

Briukhovetskyi, V. 2013. *Viktor Petrov: Verkhyi doli — verkhyi i doli*. Kyiv: Tempora.

Briukhovetskyi, V. (uporiad.). 2013. *Viktor Petrov: Rozvidky*. 1—3. Kyiv: Tempora.

Buzko, O., Volodarets-Urbanovych, Ya. 2020. Dokumenty do biografiï Viktora Petrova z Naukovoho arkhivu Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. In: Glinianovych, K., Krupa, P., Maievska, Y. (ed.). *Viktor Petrov: mapuvannia tvorchosti pysmennyka*. Krakiv: TAIWPN Universitas, s. 317-340.

Haim, G. 1925. *Novely*. Kyiv: Slovo.

Glinianovych, K., Krupa, P., Maievska, Y. (ed.). 2020. *Viktor Petrov: mapuvannia tvorchosti pysmennyka*. Krakiv: TAIWPN Universitas.

Glinianovych, K., Krupa, P., Maievska, Y. (ed.). 2020. *Viktor Petrov: mapuvannia tvorchosti pysmennyka*. Krakiv: TAIWPN Universitas, s. 9-20.

Dmytrenko, M. 2000. Viktor Petrov — doslidnyk folkloru. *Narodna tvorchist ta etnohrafia*, 4, s. 88-91.

Domontovych, V. 1947. *Doktor Serafikus*. Miunkhen: Ukrainska trybuna.

Domontovych, V. 1948. *Bez gruntu: Povist*. Regensburh: M. Boretskyi.

Domontovych, V. 1988. *Proza. Try tomy*. Niu-Iork: Suchasnist.

Domontovych, V. 1992. Bolotiana Lukroza (iz spohadiv). *Khronika 2000*, 2, s. 102-116.

Domontovych, V. 1993. Universytetski roky. *Khronika 2000*, 1—2 (3—4), s. 136-147.

Domontovych, V. 2000. *Divchyna z vedmedykom: roman; Bolotiana lukroza: opovidannia ta narysy*. Kyiv: Krytyka.

Zhelezniak, I. M. 1999. Onomastychni poshuky V. P. Petrova (do 30-richchia vid dnia smerti). *Movoznavstvo*, 6, s. 11-16.

Zaitsev, Petrov. 1994. *Zaitsev, P. Pershe kokhannia Shevchenka*. Petrov, V. *Romany Kulisha; Alina i Kostomarov*. Kyiv: Ukraina.

Zerov, M. 1966. *Vybrane*. Kyiv: Dnipro.

Korniienko, K. 2002. Osoblyva liudyna. *Slovo i Chas*, 10 (502), s. 76-78.

Korpuseva, V. M. 2001. Rukopysy narodoznavchykh prats Viktora Petrova. *Narodna tvorchist ta etnohrafia*, 3, s. 123-124.

Korpuseva, V. M. 2002a. Bibliohrafichnyi pokazhchyk prats V. Petrova z problem literaturoznavstva, folkloru ta istoriosofii. *Slovo i Chas*, 10 (502), s. 93-96.

Korpuseva, V. 2002b. V. Petrov (Domontovich): etnogene-tyka yak svoboda samoviyavlennia. *Slovo i Chas*, 10 (502), s. 17-25.

Korpuseva, V. M. 2002c. Pytannia orïentalistyky u spadshchyni V. P. Petrova. *Skhidnyi svit*, 1, s. 41-45.

Korpuseva, V. M. 2003. V. Petrov (Domontovich): Trypilska spadshchyna v istorii Ukrainy. *Materialy do ukraïnskoi etnolohii*, 3 (6), s. 45-52.

Korpuseva, V. M. 2005. Nevidomyi dokument: «Petrov Viktor Platonovich. Pratsi z filosofiï». *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia*, 73—75, s. 22-24.

Korpuseva, V. 2019a. Viktor Petrov (Domontovich). Keramika i keramicheskoe proizvodstvo zarubynetskogo i cherniakhovskogo vremeni na territorii Podneprov'ia vo II v. do n. e. — V v. n. e. *Ukrainska keramolohiia: Natsionalnyi naukovyi shchorichnyk za rik 2008*, IV (3): Personalii ukraïnskoi keramolohii, s. 298-310.

Korpuseva, V. M. 2019b. Khrystyianskyi svitohliad Viktora Petrova (Domontovicha). *Ukrainska biohrafistyka*, 18, s. 116-135.

Korpuseva, V. M., Abashyna, N. S. 2019. Istoriosofiia V. P. Petrova yak metodolohiia etnogene-tychnykh studii. *Arkheolohiia*, 4, s. 5-11.

Korpuseva, V. M., Stanitsyna, H. O. 2005. Dokumenty V. P. Petrova v Naukovomu arkhivi Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia*, 73—75, s. 24-27.

Kravchenko, N. 2002. Zbahnennia. *Slovo i Chas*, 10 (502), s. 81-88.

Lushchii, S. 2012. Zhanrovo-stylovi osoblyvosti ukraïnskoi emihratsiinoi prozy periodu MURu (1945—1948). *Slovo i Chas*, 7 (619), s. 3-17.

Maksymov, Ye. V. 1986. Pytannia istorii starodavnykh slov'ian u pratsiakh V. P. Petrova. *Arkheolohiia*, 54, s. 1-6.

Makhno, Ye. V. 1975. Pam'iaty Viktora Platonovicha Petrova. *Arkheolohiia*, 18, s. 3-6.

Mezentseva, H. H. 1997. *Doslidnyky arkheolohii Ukrainy: Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk*. Chernihiv: Siverianska dumka.

Petrov, V. P. b. r. *Pokhodzhennia slov'ian i problema balto-slov'ianskoi yednosti*. NA IA NAN Ukrainy, f. 16 (V. P. Petrov), spr. 260, ark. 47—50.

Petrov, V. 1946. Yak vynykly mista na Ukraini. *Nova doroha*, 2—3, s. 3-7.

Petrov, V. P. 1964. Istorychna topohrafiia Kyieva (Per-shopchatky mista). *Istorychni dzherela ta yikh vykorystan-nia*, 1, s. 114-140.

Petrov, V. P. 1966. *Iazyk. Etnos. Folklor*. Avtoreferat dis-ertatsii k. f. n.

Petrov, V. P. 1972. *Etnohenez slov'ian. Dzherela, etapy roz-vytku i problematyka*. Kyiv: Naukova dumka.

Petrov, V. 1992a. Arkheolohiia i sotsiolohiia: formy sotsi-olohichnykh pobudov arkheolohii yak nauky. *Khronika 2000*, 2, s. 99-101.

Petrov, V. 1992b. *Diachi ukraïnskoï kultury (1920—1940 rr.) — zherety bilshovytskoho teroru*. Kyiv: Voskresennia.

Petrov, V. 1992c. *Pokhodzhennia ukraïnskoho narodu*. Kyiv: Feniks.

Petrov, V. 1992d. Khutorianstvo i Yevropa. *Khronika 2000*, 2, s. 66-77.

Petrov, V. P. 2002. Khazary v Krymu. Khazarskoe i russkoe pismo VI—IX vv. n. e. *Skhidnyi svit*, 1, s. 38-40.

Petrov, V. P. 2006a. *Myslennia rodovoho suspilstva (na pidstavi arkheolohichnykh i etnografichnykh dzherel)*. Kyiv: IMFE. im. M. T. Ryl'skoho NAN Ukrainy.

Petrov, V. 2006b. Chelovek, ktorogo muchila beskonech-nost. O mudrosti Turgenevskoi. *Slovo i Chas*, 5 (545), s. 68-72.

Petrov (Domontovich), V. 2012. V etoi zhe forme napisany prekrasnye gimny: Pro rozvitok serednovichnoi poezii. *MIST: Mystetstvo, istoriia, suchasnist, teoriia*, 8, s. 171-197.

Petrov, V. 2013a. Arkheolohiia ta sotsiolohiia. Formy sotsi-olohichnykh pobudov arkheolohii yak nauky. In: Briukhovet-skyi, V. (uporiad.). *Viktor Petrov: Rozvidky*. 3. Kyiv: Tempora, s. 1445-1449.

Petrov, V. 2013b. Istoriosofichni etiudy. In: Briukhovetskyi, V. (uporiad.). *Viktor Petrov: Rozvidky*. 2. Kyiv: Tempora, s. 914-935.

Portnov, A. 2011. Viktor Petrov i yoho krytyky. In: Port-nov, A. *Istorii istorykiv. Oblychchia y obrazy ukraïnskoï isto-riohrafiï XX stolittia*. Kyiv: Krytyka, s. 143-181.

Ralko, I. M. 2012. Dynamika perekhodu zdibnostei u he-nialnist: psykholohichni aspekt analizu. *Prykarpatskyi vis-nyk NTSh*, 3 (19), s. 161-169.

Rudenko, S. V. 2005. V. P. Petrov yak istoryk filosofii. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia*, 73—75, s. 39-45.

Rutkivska, L. M. 2008. Nezabutni zustrichi. *Ukrainska biohrafistyka*, 4, s. 383-391.

Serhiienko, V. (uporiad.). 2021. *Viktor Petrov. Lysty do Sofii Zerovoi*. Kyiv: Dukh i Litera.

Stryzhak, O. S. 1999. Viktor Platonovych Petrov. In: Zhelezniak, I. M. (ed.). *Slavica ta Baltica v onomastytsi Ukrainy*. Kyiv, s. 4-29.

Stryzhak, O. 2000. Viktor Petrov (do 105-richchia z dnia narodzhennia y 30-richchia z dnia smerti). *Narodoznavstvo*, 58, s. 2-19.

Stryzhak, O. S. 2006. Khoto takyi V. P. Petrov (Domon-tovych)? *Ant: Visnyk arkheolohii, mystetstva kulturnoi antro-polohii*, 16—18, s. 180-188.

Symonovich, E. A. 1970. V. P. Petrov [Nekrolog]. *Sovet-skaia arkheologiiia*, 1, s. 313-315.

Tomashevskyi, A. P. 2008. Vnesok V. P. Petrova u stanov-lennia vitchyznianskykh ekoloho-hospodarskykh doslidzhen slov'iano-ruskoï doby. *Ukrainska biohrafistyka*, 4, s. 436-442.

Franko, O. O., Khomyn, N. A. 2010. Naukovo-orhanizat-siina diialnist Viktora Petrova (20—30-ti roky XX st.). *Visnyk Instytutu arkheolohii*, 5, s. 84-92.

Frants, V. 1947. V palatsi pervosviashchenyka. Z «Pavlo sered yudeiv. Dramatychna lehenda». *Arka: Zhurnal literatu-ry, mystetstva i krytyky*, 5, s. 37-38.

Shevelov, Yu. (Iurii Sherekh). 2001. *Ya — mene — meni... (i dovkruiy)*. Spohady. 2: V Yevropi. Kharkiv: Niu-Iork: Berezil.

Shevchuk, T. 2003. «Etnografichni visnyky» VUAN v otsintsi leninhradskykh uchenykh 20—30-kh rr. XX st. *Ma-terialy do ukraïnskoï etnolohii*, 3 (6), s. 196-200.

Sherekh, Yu. 1998a. Viktor Petrov, yak ya yoho bachyv. In: Sherekh, Yu. *Poza knyzhkam y i z knyzhok*. Kyiv: Chas, s. 115-124.

Sherekh, Yu. 1998b. Shostyi u hroni. V. Domontovych v istorii ukraïnskoï prozy. In: Sherekh, Yu. *Poza knyzhkam y i z knyzhok*. Kyiv: Chas, s. 77-114.

Shovkoplias, I. H. 1969. *Rozvytok radianskoï arkheolohii na Ukraini (1917—1966)*. Bibliohrafiia. Kyiv: Naukova dum-ka.

Shudria, M. A. 2005. Na dva fronty. *Visnyk Kyivskoho nat-sionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia*, 73—75, s. 76-77.

Yanenko, A. (uporiad.). 2017. *Arkheolohichni muzei Vseukraïnskoï akademii nauk: doslidzhennia i materialy*. Kyiv: NKPIKZ.

Glinianowicz, K., Krupa, P. (ed.). 2023. *Wiktor Petrow: w stronę krytycznej nowoczesności*. 1. Kraków: Universitas.

Domontowysch, W. 2022. *Das Mädchen mit dem Böden*. Wien: Septime.

Petrov, V. 1944. *Grundprobleme des Studiums der primi-tiven Volkskunde*. Berlin: Ukrainisches Wissenschaftliches Institut in Berlin.

V. M. Korpusova

THE PHENOMENON OF V. P. PETROV: CREATIVITY AND FATE

The paper is focused on how the phenomenon of Viktor Petrov, an outstanding Ukrainian thinker, scholar, writer of the twentieth century, was under-stood and studied in the time perspective. The whole spectrum of his life and work is briefly covered: sci-entific and fiction works, biography, portrait, world-view, scientific, organizational, pedagogical activities, epistolary heritage, documents, memoirs, and the ac-tivities as the intelligence officer during the Second World War. Most attention is drawn to the «second» and «third» periods of his life. In the post-war years, the Ukrainian immigrant community in the American occupation zone of Germany, where he was staying, re-spected Viktor Petrov but did not understand the plane of his scientific thinking and saw him as a scientist of the future. During the last two decades of his life in Soviet Ukraine, Viktor Petrov was not a well-known or well-respected scholar, and his fiction writing was banned and forgotten. Recognition of the phenomenon of Viktor Petrov, its fragmentary comprehension, came in Ukraine at the turn of the 20th/21st century, which was due to the change in historical realities: the free-dom of man and his thinking in independent Ukraine, the victory of thinking in the categories of the new Dig-ital Age over the categories of the past era.

The intellectual heritage of Viktor Petrov (pseudo-nym Domontovych) has become a part of Ukrainian culture and science. The reasons for the fragmentary representation of the phenomenon of this outstanding personality are considered. The reasons for the contro-versial perception of Petrov's figure are highlighted. Three documents that are important for understand-ing his fate are published. The author concludes that Viktor Petrov fought for the freedom of Ukraine in his own way.

Keywords: Viktor Platonovych Petrov, V. Domon-tovych, Ukraine, humanities, fiction, historiography, intelligence officer, World War II.

Одержано 31.10.2023

КОРПУСОВА Валентина Миколаївна, кандидат історичних наук, археологиня, незалежна дослідниця, Київ, Україна.

KORPUKOVA Valentina M., PhD., archaeologist, independent researcher, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0001-5601-3677,

e-mail: VMKorpusova@gmail.com.